

**UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE
RÍMSKOKATOLÍCKA CYRILOMETODSKÁ
BOHOSLOVECKÁ FAKULTA**

**VYBRANÉ LITURGICKÉ SYMBOLY
VEĽKONOČNÉHO TROJDNIA,
HISTÓRIA, TEOLÓGIA A PODNETY PRE SÚČASNÚ PRAX
DIPLOMOVÁ PRÁCA**

Nitra 2023

Lukáš Frank

**UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE
RÍMSKOKATOLÍCKA CYRILOMETODSKÁ
BOHOSLOVECKÁ FAKULTA**

**VYBRANÉ LITURGICKÉ SYMBOLY
VEĽKONOČNÉHO TROJDŇIA,
HISTÓRIA, TEOLÓGIA A PODNETY PRE SÚČASNÚ PRAX**

Diplomová práca

Študijný program: Katolícka teológia
Študijný odbor: Teológia
Katedra: Praktická teológia
Školiteľ: ThLic. Štefan Fábry, Th.D.

Nitra 2023

Lukáš Frank

Univerzita Komenského v Bratislave
Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta

ZADANIE ZÁVEREČNEJ PRÁCE

Meno a priezvisko študenta: Lukáš Frank
Študijný program: katolícka teológia (Jednoodborové štúdium, magisterský I.II. st., denná forma)
Študijný odbor: teológia
Typ záverečnej práce: diplomová práca
Jazyk záverečnej práce: slovenský
Sekundárny jazyk: anglický

Názov: Vybrané liturgické symboly Veľkonočného trojdnia, história, teológia a podnety pre súčasnú prax
Selected Liturgical Symbols of the Paschal Triduum, History, Theology and Suggestions for Contemporary Practice

Anotácia: Veľkonočné trojdnie tvorí centrum liturgického roka a obrady, ktoré k nemu prináležia, sú považované za vrcholné liturgické slávenia. Liturgia umučenia, smrti a zmŕtvychvstania Ježiša Krista je zároveň najstarší kresťanský sviatok, ktorému sa po celé dejiny Cirkvi venovala mimoriadna pozornosť. Aby aj v súčasnosti slávenie obradov prehováralo k ľuďom, je nevyhnutné pochopiť ich význam a teologickú hĺbku.

Školiteľ: ThLic. Štefan Fábry, Th.D.
Oponent: Mgr. Vladimír Kiš
Oddelenie: RKCMBF.KPT - Katedra praktickej teológie
RKCMBF vedúci katedry: prof. ThDr. Marian Šuráb, PhD.

Dátum zadania: 09.03.2022

Dátum schválenia: 09.03.2022

prof. ThDr. Marian Šuráb, PhD.
vedúci katedry

.....
študent

.....
školiteľ

ČESTNÉ VYHLÁSENIE

Podpísaný Lukáš Frank čestne vyhlasujem, že túto diplomovú prácu som vypracoval samostatne na základe vlastných teoretických a praktických poznatkov, štúdia a použitia publikačných a iných zdrojov, ktoré sú uvedené v zozname na konci práce.

V Nitra, apríl 2023

.....

Podpis

POĎAKOVANIE

Chcel by som sa poďakovať môjmu školiteľovi, ThLic. Štefanovi Fábrymu, Th.D. za odborné vedenie, hodnotné rady a pripomienky, ktoré mi počas písania diplomovej práce vždy ochotne poskytoval.

ABSTRAKT

FRANK, Lukáš. *Vybrané liturgické symboly Veľkonočného trojdnia, história, teológia a podnety pre súčasnú prax*. [Diplomová práca]. Univerzita Komenského v Bratislave. Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta: Katedra praktickej teológie. Kňazský seminár sv. Gorazda v Nitre. Školiteľ: ThLic. Štefan Fábry, Th.D. Stupeň odbornej kvalifikácie: Magister katolíckej teológie. Nitra: RKCMBF UK, 2023. 72 s.

Veľkonočné trojdnie tvorí centrum liturgického roka. Všetky ostatné liturgické slávenia majú základ práve v slávení Veľkej noci a odvíjajú sa od nej. Cieľom práce je ponúknuť podnety pre súčasnú prax v liturgickom slávení najväčších sviatkov roka. Štúdiom a analýzou dostupnej literatúry a najnovších cirkevných dokumentov sme získali informácie o dejinách Veľkonočného trojdnia vo všeobecnosti. Následne sme v ďalšej časti podrobne analyzovali vybrané liturgické symboly v dejinnom a teologickom kontexte. Taktiež sme načrtli problémy, ktoré sa s daným symbolom v súčasnosti vyskytujú. Pri každom symbole sme na základe predchádzajúcich častí navrhli podnety pre súčasnú prax, ktoré reflektujú aktuálne problémy i vnímanie jednotlivých symbolov.

Kľúčové slová: Veľkonočné trojdnie, liturgické symboly, teológia, podnety pre prax

ABSTRACT

FRANK, Lukáš. *Selected Liturgical Symbols of the Paschal Triduum, History, Theology and Suggestions for Contemporary Practice*. [Diploma thesis]. Comenius University in Bratislava. Faculty of Roman Catholic Theology of Cyril and Methodius: Department of practical theology. Seminary of St. Gorazd in Nitra. Supervisor: ThLic. Štefan Fábry, Th.D. Qualification degree: The Master of Catholic Theology. Nitra: RKCMBF UK, 2023. 72 p.

The Paschal Triduum is the centre of the liturgical year. All the other liturgical celebrations are based on the celebration of the Easter and they spring from it. The goal of the thesis is to suggest impulses for current liturgical celebration of the biggest holiday of the year. We obtain the information about the history of Paschal Triduum in general by studying and analysing available literature and the newest ecclesiastical documents. Later, in the next part we analysed selected liturgical symbols in historical and theological context in detail. Also, we outlined problems, which occur with the symbol in the present. For each symbol we suggested impulses for the current practice, based on previous parts of the thesis. The impulses reflect current problems and also the perception of the symbols.

Key words: the Paschal Triduum, liturgical symbols, theology, suggestions for practice

OBSAH

ÚVOD.....	9
1 DEJINNÝ KONTEXT VEĽKONOČNÉHO TROJDNIA.....	11
1.1 ŽIDOVSKÁ PASCHA A KREŠŤANSKÁ VEĽKÁ NOC.....	11
1.1.1 <i>Pascha Ježiša Krista</i>	14
1.2 HISTORICKÝ VÝVOJ VEĽKONOČNÉHO TROJDNIA.....	16
1.2.1 <i>Spor o dátum slávenia Veľkej noci</i>	17
1.2.2 <i>Nedeľa ako základ Veľkej noci</i>	19
1.2.3 <i>Svedectvá o slávení Veľkej noci</i>	20
1.3 SÚČASNOSŤ.....	22
1.3.1 <i>Normy o Veľkonočnom Trojdní vo všeobecnosti</i>	23
2 VYBRANÉ LITURGICKÉ SYMBOLY.....	26
2.1 OBRAD UMÝVANIA NÔH.....	26
2.1.1 <i>Kultúrno-biblický kontext</i>	26
2.1.2 <i>História Obradu umývania nôh</i>	27
2.1.3 <i>Význam v kontexte Poslednej večere</i>	27
2.1.4 <i>Dekrét In Missa in Cena Domini</i>	30
2.2 POKLONA KRÍŽU A SVÄTÉ PRIJÍMANIE.....	33
2.2.1 <i>Podoba liturgie Piatku utrpenia Pána v opise Egérie</i>	33
2.2.2 <i>Slávenie Piatku utrpenia Pána v rímskej liturgii</i>	35
2.2.3 <i>Obrad poklony svätému krížu ako vrchol Piatku utrpenia Pána</i>	38
2.3 PÁNOV HROB.....	41
2.3.1 <i>Význam Pánovho hrobu</i>	43
2.3.2 <i>Význam Pánovho hrobu ukrytý v tajomstve Svätej soboty</i>	44
2.3.3 <i>Eucharistia v Pánovom hrobe</i>	45
2.4 OBRAD SVETLA.....	48
2.4.1 <i>Noc bdenia</i>	48
2.4.2 <i>Symbolika Obradu svetla</i>	52
2.4.3 <i>Dejiny obradu svetla</i>	52
2.4.4 <i>Súčasná podoba Obradu svetla</i>	55

3	PODNETY PRE SÚČASNÚ PRAX.....	57
3.1	OBRAD UMÝVANIA NÔH.....	57
3.1.1	<i>Poklona križu a sväté prijímanie</i>	59
3.2	PÁNOV HROB	61
3.3	OBRAD SVETLA.....	63
	ZÁVER	67
	ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	69

ÚVOD

Ako nám pripomína Druhý vatikánsky koncil v konštitúcii o posvätej liturgii *Sacrosanctum concilium*, Veľkonočné trojdnie Pánovho umučenia a zmŕtvychvstania žiari na vrchole liturgického roka, pretože dielo ľudského vykúpenia a dokonalého oslávenia Boha vykonal Ježiš najmä prostredníctvom veľkonočného tajomstva, v ktorom svojou smrťou zničil našu smrť, a svojím zmŕtvychvstaním nám obnovil život.¹ Preto sme sa rozhodli, že sa chceme v tejto práci bližšie zamerať práve na tento vrchol liturgického roka, ale i všetkého liturgického slávenia, ktorý je veľmi bohatý na množstvo symbolov.

V prvej kapitole našej práce sa chceme venovať dejinnému kontextu Veľkonočného trojdnia, ktoré má svoje korene už v slávení Paschy vyvoleného Božieho národa. Kresťanskú Veľkú noc nie je možné oddeliť od starozákonnej, pretože by došlo takmer k jej vyprázdneniu. Veľkú noc, ktorú vykonal Ježiš svojím obetovaním na kríži, je možné pochopiť len v kontexte starozákonného slávenia Veľkej noci. Z toho dôvodu sme sa rozhodli upriamiť našu pozornosť i na počiatky jej slávenia. Tie sú napokon dôležité aj pre pochopenie toho, ako vyzeralo Ježišovo slávenie Veľkej noci, ktoré sa stalo základom pre jej kresťanské slávenie. V tomto smere je preto nevyhnutné poukázať na správy evanjelistov, ktoré sú však odlišné.

Jedným z ďalších dôvodov, kvôli ktorým je potrebné aspoň v stručnosti poukázať na dejinný vývoj Veľkonočného trojdnia ako celku je skutočnosť, že ako také vo všeobecnosti v počiatkoch kresťanského slávenia neexistovalo. Vyvinulo sa až postupne zo slávenia, ktoré sa konalo počas jedinej noci. Stalo sa tak z dôvodov, na ktoré chceme poukázať. V tejto časti sa chceme zamerať na rôzne svedectvá o slávení Veľkej noci a postupne i Veľkonočného trojdnia, ktoré potvrdzujú jeho nosný význam v celom liturgickom roku.

V druhej kapitole chceme poskytnúť podrobnejšiu analýzu vybraných liturgických symbolov. Pre ich pochopenie je preto nevyhnutné, aby sme poukázali na ich zrod a dôležité momenty v ich dejinnom vývoji. A keďže cieľom liturgického symbolu nie je iba poukázať na niečo pekné, ale najmä priviesť k spojeniu s Bohom, zameriame sa i na teológiu týchto symbolov.

---

¹ Porov. DRUHÝ Vatikánsky koncil. konštitúcia o posvätej liturgii *Sacrosanctum concilium*. Acta Apostolicae Sedis, 1964, č. 5.

Problémom, ktoré časom vznikli či už z nepochopenia významu daného symbolu alebo rôznych iných dôvodov, sa chceme venovať v tretej kapitole našej práce. Jej cieľom je navrhnúť možné riešenia do budúcnosti na základe problémov, ktoré sú načrtnuté už v druhej kapitole. Tieto dve kapitoly sú tak navzájom silno prepojené, keď podnety pre súčasnú prax priamo reflektujú teologický význam i dejinný kontext daného symbolu.

Cieľom našej práce je navrhnúť možné riešenia problémov, ktoré sa vyskytli v liturgickom slávení Veľkej noci. Chceme tak spraviť na základe významu daného liturgického symbolu, aby bol zreteľný v čo najväčšej možnej miere a rovnako na základe jeho dejinného vývoja. Pri analýze teologického významu vybraných liturgických symbolov sme čerpali najmä z odbornej zahraničnej literatúry, keďže na Slovensku sa tejto téme zatiaľ venuje len veľmi malá pozornosť.

Nadobudnuté poznatky z dejín i významu sme následne aplikovali pri návrhu podnetov do praxe, ktorých cieľom je väčšie pochopenie daného symbolu veriacim ľuďom, cez ktoré dokáže lepšie pochopiť i liturgické slávenie Veľkej noci ako jeden celok.

1 DEJINNÝ KONTEXT VEĽKONOČNÉHO TROJDNIA

Aby sme mohli naplno pochopiť hĺbku a význam Ježišovej Paschy, je potrebné uviesť aspoň základné historické pozadie židovskej Paschy, ktorá jej predchádza. Pretože Ježiš ako Žid sa odvolával pri svojom vykupiteľskom diele práve na ňu, ako na to poukazuje Di Sante, keď rozoberá počiatky kresťanskej liturgie a hovorí o Ježišovi ako o tom, ktorý veľmi dobre poznal svoje náboženstvo. Ježiš bol „rabbi“, a nie „otec“, „učiteľ“, a nie „duchovný“; bol Žid, a nie kresťan; chodil do synagógy, a nie do kostola; slávil šabat, a nie nedeľu; modlil sa aramejsky, a nie grécky alebo latinsky; čítal Starý zákon, a nie Nový zákon; modlil sa žalmy, a nie ruženec; slávil pesach (židovskú veľkú noc), šavu'ot (židovské Turíce) a sukot (sviatok stánkov), a nie Vianoce či pôstnu dobu.²

1.1 Židovská Pascha a kresťanská Veľká noc

Pokiaľ chceme aspoň stručne uviesť význam Paschy v Starom zákone, musíme vychádzať z jej centra, ktorým je pripomienka oslobodenia Hebrejov z egyptského otroctva, teda udalosť exodu, kedy Boh bil Egypt ranami, avšak ušetril svojich verných. Zo všetkých rán však vyniká najmä posledná, keď Pánov anjel usmrcoval všetko prvorodené, okrem Izraelitov (*Ex* 11, 5). A práve na túto udalosť sa viaže i biblický výklad hebrejského slova pesach, ktoré znamená konať obradný tanec okolo obety, alebo krívať. V prenesenom význame však znamená skákať, prechádzať alebo ušetriť. Pascha tak znamená Prechod Jahveho, ktorý síce prešiel okolo izraelských domov, ale udrel len na domy Egyptanov.³ Tak ako to čítame v 12. kapitole knihy Exodus, ktorá Pasche dáva teologický význam, keď zdôrazňuje predovšetkým spásne Božie konanie, keď Boh prechádza, aby bil Egyptanov a zachránil Izraelitov.⁴

Pán bude totiž prechádzať a biť Egyptanov. Keď však uvidí krv na hornom prahu a na oboch verajach, Pán prejde popri domových dverách a nedovolí hubiteľovi vojsť do vašich domov a zabíjať.⁵

---

² Porov. DI SANTE, C. *Židovská modlitba: k počátkům křesťanské liturgie. PREL. Korte.* Praha: OIKOYMENH, 2018, s. 12.

³ Porov. LÉON-DUFOUR, X. *Slovník biblickej teológie.* Trnava: Dobrá kniha, 2003, s. 547.

⁴ Porov. BERGAMINI, A. *L' anno liturgico: cristo festa della Chiesa; storia, celebrazione, teologia, spiritualità, pastorale.* Cinisello Balsamo (Milano): San Paolo, 2002, s. 184.

⁵ *Ex* 12,23.

Avšak ešte predtým ako dostala Pascha tento význam Pánovho prechodu cez Egypt, existovala Pascha, ktorá mala iný význam. Bol to prvý jarný sviatok, ktorý slávili kočovní pastieri, nomádi, v čase jarného splnu, pri ich príchode na jarné pastviny.

Podľa ich obyčajov, na jar obetovali zo svojho stáda jedného mladého samčeka a jeho krv rozotreli yzopom na vchode do stanu na ochranu proti vplyvom zlých duchov, pred ktorými ich mali chrániť bohovia.⁶ Nasledovala hostina, počas ktorej jedli zabitého samčeka upečeného na ohni spolu s nekvasenými chlebmi a horkými bylinami. Bergamini uvádza, že na základe jarného charakteru a zároveň pastierskeho sviatku ju možno stotožniť s putovaním, ktoré Izraeliti ešte ako otroci slávili na púšti a o ktorej sa hovorí v *Ex 5,1. Potom Mojžiš a Áron išli a vraveli faraónovi: „Toto ti odkazuje Pán, Boh Izraela: »Prepusť môj ľud, aby mi na púšti pripravil slávnosť!“*⁷

Tento sviatok jari, ako sme to už uviedli, sa stal základom pre hlavný sviatok Izraela, ktorý bezprostredne pred udalosťou exodu dostal nový a rovnako teologický zmysel. Už to nie sú bohovia, ktorí zachraňujú ľud, ale je to samotný Jahve, ktorý prechádza Egyptom, a tak zachraňuje tých, ktorí majú krv na dverách.⁸ Rovnako je sviatok Paschy Izraela zasadený i do jeho dejín, keď sa dátum slávenia novej Izraelskej Paschy takmer zhoduje nielen s jarnou Paschou, ale i s iným jarným sviatkom Azymy alebo aj Macot, teda sviatkom nekvasených chlebov, ktorého pôvod je však neznámy a nie je zrejmé, či je jeho pôvod nomádsky alebo pastiersky. Tento sviatok sa slávil na začiatku žne, 15. až 21. dňa mesiaca,⁹ keď sa obetoval jeden kôš alebo snop obilia božstvu. A keďže plody zeme sa mohli požívať až vtedy, keď sa už uskutočnila obeť bohom, prvý chlieb z novej žne musel byť nutne nekvasený.¹⁰ Izraelská tradícia obrad odstránenia starého kvasu počas prvého dňa sviatku neskôr pripojila k odchodu z Egypta, ktorý sa uskutočnil tak náhle, že si Izraeliti museli so sebou odniesť ešte nevykysnuté cesto.¹¹

Či už jarná Pascha alebo sviatok Macot, ktoré sa stali nosným základom pre neskorší vývoj izraelskej Paschy, obsahovali prvok, ktorý sa neskôr postupne vytráca, a to skutočnosť domáceho alebo rodinného sviatku. Najdôležitejšia kultová zmena, pri ktorej došlo k zmene

---

⁶ Porov. ADAM, A. et al. *Liturgický rok: historický vývoj a súčasná praxe*. Praha: Vyšehrad, 1998, s. 23.

⁷ Porov. BERGAMINI, L' anno liturgico, s. 184.

⁸ Porov. KOPEČEK, P. *Fundamentální liturgika: křesťanské slavení: teologie, historie a pastorace*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2020, s. 289.

⁹ Porov. LÉON-DUFOUR, Slovník biblickej teológie, s. 547.

¹⁰ Porov. KOPEČEK, Fundamentální liturgika, s. 289.

¹¹ Porov. LÉON-DUFOUR, Slovník biblickej teológie, s. 547.

rodinného slávenia na slávenie spoločné a zároveň centrálne, je popísaná v knihe Deuteronomium:

*Paschu nebudeš môcť obetovať v každom svojom bydlisku, ktoré ti dá Pán, tvoj Boh, ale iba na mieste, ktoré si vyvolí Pán, tvoj Boh, aby tam prebývalo jeho meno, budeš môcť obetovať paschu večer, keď zachodí slnko, v čase, v akom si vyšiel z Egypta.*¹²

Táto zmena sa pravdepodobne začala už za Ezechiáša,¹³ avšak s istotou bola zavŕšená až za kráľa Joziáša,¹⁴ keď je rítus prispôsobený miestnym pomerom. Kult je tak centralizovaný na jednu svätyňu v Jeruzaleme, ktorá sa stala centrom a zároveň znamením jednoty národa. Baránok sa preto už nezabíja v každej rodine, ale zabíja sa v chráme, kde sa má Pascha sláviť podľa Pánovho príkazu obsiahnutého v Tóre.¹⁵

Posledným obdobím vo vývoji slávenia Paschy je obdobie po exile, keď sa upresňuje deň slávenia Paschy na 14. deň prvého mesiaca a trvá sedem dní.¹⁶ Kým kultová reforma za kráľa Joziáša priniesla jej centralizáciu do Jeruzalemského chrámu, po exile sa Pascha stáva opäť domácim sviatkom, avšak nie takým spôsobom, že by sa chrám odsunul do úzadia, skôr naopak, ešte viac sa podčiarkuje jeho význam. No opäť sa do popredia dostáva domáca rodinná liturgia. Zvieratá sa síce naďalej zabíjali v chráme, ale hostina sa odohrávala doma.¹⁷ K zmene dochádza i pri potieraní dverí krvou, ktoré sa nahrádza pokropením ľudu krvou v chráme.¹⁸ V tomto období taktiež Pascha získava niekoľko nových prvkov ako ich uvádza Kopeček. Ide o anamnézis Pánovho spásneho činu, pričom je zdôraznená dialogická štruktúra sviatku,¹⁹ a je zároveň noc bdenia pre Pána. Tento prvok sa stane neskôr veľmi dôležitým pre určenie slávenia kresťanskej Veľkej noci.²⁰ Posledným prvkom, ktorý Pascha nadobúda približne jedno storočie pred Kristom, je eschatologický a mesiášsky charakter, ktorý slúži na každoročné oživenie národných nádejí o príchode záchrancu vyvoleného národa, ktorý má prísť práve v noci Paschy.²¹

---

¹² Dt 16,5-6.

¹³ 2Krn 30,13.

¹⁴ 2Kr 23,21-23.

¹⁵ Porov. KOPEČEK, Fundamentální liturgika, s. 289.

¹⁶ Porov. BERGAMINI, L' anno liturgico, s. 186.

¹⁷ Porov. KOPEČEK, Fundamentální liturgika, s. 290.

¹⁸ 2Krn, 35,11.

¹⁹ Ex 12,42.

²⁰ Porov. KOPEČEK, Fundamentální liturgika, s. 290.

²¹ Porov. BERGAMINI, L' anno liturgico, s. 187.

Aby sme však dokázali pochopiť, ako vyzerala Veľká noc v prvotnej Cirkvi, je potrebné aspoň stručne uviesť podobu Paschy v dobe, keď dochádza k jej naplneniu, teda v dobe Ježiša Krista. Správy o jej zložení nám okrem evanjelií, ktoré sa však v časovom umiestnení rozchádzajú, podávajú i Mišna,²² Jozef Flávius († 100) alebo Filón Alexandrijský († 50).²³

Pascha sa začínala sláviť v noci z 13. na 14. nisana, keď sa hľadali zvyšky kvaseného chleba, ktoré museli byť spálené. V deň slávnosti sa pred západom slnka, teda okolo tretej hodiny popoludní, v Jeruzalemskom chráme zabíjali baránky.²⁴ Treba však podotknúť, že ich nezabíjali kňazi, tí iba zachytávali ich krv do misiek a liali ju na oltár, ale samotní Izraeliti, čo bolo dedičstvom dávnej domácej oslavy.²⁵ Zabitý baránok sa následne odniesol domov, kde sa upiekol na ohni. Veľkonočná večera sa začínala 15. nisana v rodinnom spoločenstve, aké vytvoril aj Ježiš so svojimi apoštolmi. Priebeh hostiny je opísaný v *Knihe Exodus* 12, 1-15.²⁶ Samotná večera bola rozčlenená na štyri časti alebo aj štyri kalichy. Ježiš slová premenenia predniesol počas tretej časti, keď sa jedlo hlavné jedlo, požehnal a lámal sa chlieb a pil sa kalich požehnanja.²⁷ Potom ako sa skončila štvrtá časť večere a Ježiš s učeníkmi zaspieval chválospev, ktorým bola druhá časť Halelu, žalmy 115 až 118, vyšli na Olivovú horu, ako to podáva evanjelista Matúš.²⁸

1.1.1 Pascha Ježiša Krista

Skutočnosť, že počiatky slávenia kresťanskej Veľkej noci sú priamo spojené so židovskou Paschou, nám najzreteľnejším spôsobom potvrdzuje Prvý list svätého apoštola Pavla Korint'anom: „*Vyčistite starý kvas, aby ste boli novým cestom. Ste totiž akoby nekvasený chlieb. Ved' bol obetovaný náš veľkonočný Baránok, Kristus. Preto slávme sviatky nie v starom kvase ani v kvase zloby a nepravosti, ale s nekvaseným chlebom čistoty a pravdy.*”²⁹ Z daného textu vyplývajú dve skutočnosti. Prvou je istota Kristovho veľkonočného obetovania ako historickej udalosti, ktorá dala Cirkvi jej Paschu, Veľkú noc. Druhou skutočnosťou je pripodobnenie Krista baránkovi, ktoré má podstatný význam najmä v Jánovom evanjeliu, ako to neskôr uvedieme. Avšak Pavol môže označiť Krista

---

²² Porov. ADAM et al., Liturgický rok, s. 24.

²³ Porov. KOPEČEK, Fundamentální liturgika, s. 290.

²⁴ Porov. Tamže, s. 291.

²⁵ Porov. BERGAMINI, L' anno liturgico, s. 187.

²⁶ Porov. KOPEČEK, Fundamentální liturgika, s. 291.

²⁷ Porov. ADAM et al., Liturgický rok, s. 24.

²⁸ Mt 26,30.

²⁹ IKor 5,7-8.

veľkonočným baránkom len z toho dôvodu, lebo ústredná udalosť kresťanskej skúsenosti - Ježišova smrť a vzkriesenie, odhaľuje a splňa spásnu udalosť biblickej Paschy. Je to preto, že samotný Ježiš prorocky vysvetľuje svoju smrť pri slávení sviatočnej hostiny v rámci židovského slávenia Paschy. Ježiš je Boží Baránok, ktorý uskutočňuje úplne a definitívne oslobodenie veriacich.

Aj keď nevieme, kedy presne apoštol Pavol napísal tento list, je isté, že židovská Pascha, tak ako ju vtedajší kresťania poznali, dostáva pre nich úplne nový zmysel.³⁰ Toto naplnenie novým zmyslom zároveň vyvoláva domnienku, že už apoštolské obce intenzívne slávil v dňoch židovskej Paschy pamiatku kresťanského veľkonočného tajomstva napriek tomu, že v židokresťanských obciach dochádzalo k odpútavaniu od židovskej Paschy ako slávenia pamiatky udalosti dejín spásy pravdepodobne len veľmi pomaly.³¹ No ak by bolo možné s istotou dokázať, že apoštol Pavol tento list napísal Korint'anom z Efezu pri príležitosti Veľkej noci alebo okolo nej, mali by sme prvý dôkaz o prenesení rituálu a symbolov Veľkej noci na udalosť spásnej smrti Ježiša Krista.³²

Najviac správ o Ježišovom slávení židovskej Paschy, ktoré sú v rámci vývoja veľkonočného trojdnia najviac dôležité, nám však podávajú evanjeliá. No i tu nachádzame rozdielny pohľad na celú udalosť, v ktorom sa navzájom rozchádzajú synoptické evanjeliá a Jánovo evanjelium. Synoptici kladú dôraz a zároveň vidia splnenie dávnej Paschy v novej vo chvíli večere, v ktorej Ježiš ustanovil Eucharistiu ako Veľkonočnú večeru Novej zmluvy. Moment, v ktorom nastalo toto začlenenie novej Veľkej noci do starej, je tým pádom Veľkonočná večera.³³ K tomuto splneniu dochádza i napriek tomu, že táto večera, ktorú Ježiš jedol so svojimi apoštolmi vnútri jeruzalemských múrov a okrem iného obsahovala recitovanie Halelu, sa uskutočňuje už v predvečer Paschy.³⁴ Najväčším problémom tejto chronológie spočíva v umiestnení Ježišovho procesu pred Pilátom a ukrižovania. Tieto udalosti sa mali konať počas sviatku Paschy, ktorý v tento rok pripadol na piatok. I napriek tomu, že množstvo odborníkov sa pokúšalo dokázať, že proces s Ježišom a jeho ukrižovanie

---

³⁰ Porov. BERGAMINI, L' anno liturgico, s. 188.

³¹ Porov. ADAM et al., Liturgický rok, s. 62.

³² Porov. BERGAMINI, L' anno liturgico, s. 188.

³³ Porov. Tamže, s. 189.

³⁴ Porov. LÉON-DUFOUR, Slovník biblickej teológie, s. 549.

nebolo nezlučiteľné s predpismi o Pasche, zostáva veľmi otázne, či by bolo možné aby sa počas tohto veľmi významného sviatku mohlo niečo také uskutočniť.³⁵

Evanjelista Ján však celú udalosť vykresľuje iným spôsobom. Na rozdiel od synoptikov nevykladá Pánovu večeru ako veľkonočnú hostinu, a tejto tradície sa dokonca drží i Východná cirkev.³⁶ Pretože u Jána sa všetky udalosti Paschy posúvajú ešte o deň skôr ako je tomu u synoptikov. Preto by bolo takmer neprípustné, aby sa Posledná večera zhodovala s paschálnou, pretože by tu bol veľký rozdiel v dni slávenia, ktorý by bolo možné u židov len ťažko pochopiť. Ján tak dáva dôraz na niečo iné, ako sme to už spomenuli pri Pavlovi. Ján vo svojom evanjeliu používa viacero narážok na Krista ako Baránka, počnúc Jánom Krstiteľom, ktorý Ježiša predstavil ako Božieho baránka, ktorý sníma hriech sveta,³⁷ až po moment, keď Ježiš zomiera na kríži. A v tejto udalosti Ján podobne ako Pavol vidí naplnenie Paschy.³⁸ Pre neho sa nová Veľká noc nerodí pri Poslednej večeri, ako tomu je u synoptikov, ale na Kalvárii, kde je Ježiš obetovaný ako baránok a to presne v tú hodinu, keď sa v chráme obetovali baránky, teda popoludní 14. nisana, aby sa potom jedli pri veľkonočnej večeri.³⁹ Aby potvrdil, že Ježiš je skutočne novým Baránkom, Ján sa vo svojom evanjeliu slovami: „*Toto sa stalo, aby sa splnilo Písmo: Kost' mu nebude zlomená.*“⁴⁰ odvoláva na predpis z *Knihy Exodus*: „Pán prikázal Mojžišovi a Áronovi: „*Toto je predpis o pasche... Musí sa zjesť v jednom a tom istom dome a nič z mäsa nesmieš vyniesť von z domu, ani mu nesmiete polámať nijakú kosť. Celá izraelská pospolitosť to bude tak robiť.*“⁴¹ Jánova zmienka o tom, že bolo potrebné urýchliť smrť odsúdencov a následne zložiť ich telá, len potvrdzuje skutočnosť, že ukrižovanie sa udialo ešte pred blížiacimi sa sviatkami, teda v predvečer sviatku Pesach.⁴²

1.2 Historický vývoj Veľkonočného Trojdnia

Ako sme už vyššie načrtli, vývoj Veľkonočného trojdnia vo výraznej miere ovplyvnilo chápanie a rôzne výklady Ježišovej Paschy. Hlavnou otázkou, ktorá ovplyvnila vývoj veľkonočného trojdnia v prvých storočiach, tak zostala dilema, či Ježiš slávil židovskú

---

³⁵ Porov. RATZINGER, J. *Ježiš Nazaretský II. diel, Od vstupu do Jeruzalema po zmŕtvychvstanie*. Trnava: Dobrá kniha, 2011, s. 109.

³⁶ Porov. KOPEČEK, *Fundamentální liturgika*, s. 325.

³⁷ *Jn* 1,29.

³⁸ Porov. LÉON-DUFOUR, *Slovník biblickej teológie*, s. 547.

³⁹ Porov. BERGAMINI, *L'anno liturgico*, s. 189.

⁴⁰ *Jn* 19,36.

⁴¹ *Ex* 12,43-47.

⁴² *Jn* 19,31.

Veľkú noc a či by ju kresťania mali sláviť tak ako on.⁴³ Určite boli niektoré skupiny kresťanov, ktoré slávili Veľkú noc začlenenú priamo do židovskej, pretože aj Ježiš slávil židovskú Paschu, ale v spomínanom Pavlovom liste Korint'anom⁴⁴ sa ukazuje, že sú kresťania, ktorí slávia Veľkú noc už zreteľne odlišnú od židovskej.

1.2.1 *Spor o dátum slávenia Veľkej noci*

Táto rozdielnosť sa však už veľmi skoro prejavila v spore, ktorý nastal v druhej polovici druhého storočia. V tomto vnútro-cirkevnom spore išlo o otázku dátumu veľkonočného tajomstva. Otázka znela, či sa má Veľká noc sláviť nezávisle na dni v týždni vždy 14. nisaná, to znamená v 14. deň po prvom jarnom splne alebo až v nedeľu po 14. nisané.⁴⁵

Cirkvi malej Ázie, medzi ktorými je aj tá v Efeze, a Sýria slávili Veľkú noc podľa prvého spôsobu, teda presne na 14. deň po prvom jarnom splne, bez ohľadu na deň v týždni, čím chceli zachovať židovskú obyčaj. Odtiaľ vzniklo pre nich pomenovanie „quatrodecimáni“. K druhému spôsobu slávenia sa naopak prikláňala rímska, alexandrijská a mnohé iné cirkvi tak na Východe ako i Západe, odvolávajú sa na tradíciu, ktorá pochádzala zrejme od apoštola Petra.⁴⁶ Oni slávili Veľkú noc v nedeľu, ktorá nasledovala bezprostredne po jarnom splne mesiaca.⁴⁷

I napriek tomu, že sa táto odlišnosť môže zdať na prvý pohľad zanedbateľná, opak je pravdou. Pretože odo dňa slávenia Veľkej noci sa odvíjali i iné skutočnosti ako napríklad pôst, ktorý predchádzal Veľkú noc.

Podľa svedectva svätého Ireneja z Lyonu (†202) bola prvá nezhoda medzi dvomi liturgickými sláveniami už za čias na jednej strane Polykarpa zo Smyrny (†155)⁴⁸ a Polykrata z Efezu (†196), na druhej strane pápežov Aniceta (†166) a Viktora I. (†188/189), ktorí sa pre svoj veľkonočný termín odvolávali na apoštolskú tradíciu, i keď ako svoj zdroj uvádzali rôznych apoštolov.⁴⁹ O tomto spore sa dozvedáme i od Euzébia Cézarejského

---

⁴³ Porov. BERGAMINI, L' anno liturgico, s. 183.

⁴⁴ 1Kor 5,7-8.

⁴⁵ Porov. ADAM et al., Liturgický rok, s. 63.

⁴⁶ Porov. AUGÉ, M. *Liturgia: dejiny, slávenie, teológia, spiritualita*. Praha: Paulínky, 2011, s. 248.

⁴⁷ Porov. BERGAMINI, L' anno liturgico, s. 190.

⁴⁸ *Polykarp, ktorý sa narodil v roku 69, bol žiakom apoštolov, s ktorými sa veľmi dobre poznal. Podľa Tertuliána bol Polykarp ustanovený za biskupa v Smyrne samotným apoštolom Jánom, ktorý bol biskupom v Efeze.*

⁴⁹ Porov. ADAM et al., Liturgický rok, s. 63.

(†339), ktorý o ňom píše vo svojich *Cirkevných dejinách*.⁵⁰ Keďže však celá táto záležitosť prerástla v konflikt, bolo potrebné zásadné riešenie, aby tak nedošlo k ohrozeniu cirkevnej jednoty. Z tohto dôvodu prišlo k zvolaniu niekoľkých lokálnych synod a to v Palestíne, Taliansku, v Gálii, Ponte či v Ázii.⁵¹ Osobné stretnutie zástancov oboch termínov, ktoré sa konalo v Ríme medzi pápežom Anicetom a Polykarpom, však želané zjednotenie neprinieslo. No i napriek tomu sa toto stretnutie skončilo vo svornosti a rešpektovaní iného názoru, ako to uvádza svätý Irenej.⁵²

K vyostreniu konfliktu prišlo až ku koncu druhého storočia za Anicetovho nástupcu pápeža Viktora I. Ten po zvolaní synody napísal list Polykratovi, ktorý bol biskupom v Efeze po Polykarpovi. V tomto liste ho vyzval na zanechanie slávenia Veľkej noci 14. nisanu, inak bude exkomunikovaný. Polykrat však naďalej nekompromisne presadzoval, aby východné cirkvi zostali verné quatrdecimálnej tradícii, pričom sa odvolával na jej apoštolský pôvod, konkrétne na Filipa, Jána a iných apoštolov. Aby sa zabránilo rozpadu cirkevného spoločenstva, do celého konfliktu napokon zasiahol už spomínaný Irenej z Lyonu, ktorý v mene bratov, ktorým predsedal v Gálii, súhlasil so zásadou, že veľkonočné sviatky sa majú sláviť v nedeľu. Nepovažoval však za vhodné postupovať proti východnej praxi, ktorá bola založená na autorite Jána, Pánovho učeníka, a bola povolená Viktorovými predchodcami. Aj keď nie je známy konečný postoj pápeža Viktora I., zdá sa, že jednota napokon nebola narušená, aj keď rímska cirkev zrejme pokladala quatrdecimálov za bludárov.⁵³

Ku konečnému rozriešeniu sporov o dátum Veľkej noci došlo na Synode v Arles v roku 314,⁵⁴ no najmä na Prvom všeobecnom koncile v Nicei v roku 325, ktorý rozhodol, „aby východní bratia prijali ten istý dátum ako Rimania a Alexandrijčania a všetci ostatní“: sláviť Veľkú noc v prvú nedeľu po prvom splne mesiaca, ktorý nasleduje po jarnej rovnodennosti.⁵⁵ Tým sa od seba oddelilo slávenie kresťanskej Veľkej noci a židovskej Paschy, pretože aj keby pripadol 14. nisan na nedeľu, Veľká noc by sa slávila až v ďalšiu nedeľu. Pri tomto lunárnom počítaní sa však napriek stále silnejšie sa presadzujúcemu

---

⁵⁰ Porov. KOPEČEK, Fundamentální liturgika, s. 325.

⁵¹ Porov. SCHATZ, K., KOLMAČKA, P. *Dějiny papežského primátu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2002, s. 18.

⁵² Porov. JUDÁK, V. *Na Petrovom stolci I.* Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2010, s. 29.

⁵³ Porov. BERGAMINI, L' anno liturgico, s. 192.

⁵⁴ Porov. KOPEČEK, Fundamentální liturgika, s. 326.

⁵⁵ Porov. BERGAMINI, L' anno liturgico, s. 200.

solárnemu letopočtu bolo nutné zmieriť s faktom, že termín Veľkej noci kolísa, a to v rozmedzí piatich týždňov od 22. marca do 25. apríla.

1.2.2 *Nedeľa ako základ Veľkej noci*

Pri opise tohto sporu o dátum Veľkej noci nebolo cieľom ani tak poukázať na to, ako prebiehal a kto bol doň zapojený, ale na skutočnosť a vážnosť slávenia Veľkej noci v celej Cirkvi už v jej počiatkoch v apoštolskej a poapoštolskej dobe. A hoci prvá historická zmienka o Veľkej noci sa objavila až koncom druhého storočia, Nový zákon nám podáva dôkazy o tom, že apoštoli presunuli svoj Šabat zo siedmeho na prvý deň týždňa, aby si tak zmŕtvychvstanie mohli pripomínať každý týždeň. Tak to poznamenávajú evanjelisti Ján i Lukáš, ktorí hovoria o tom, že Kristovi učeníci sa stretávali „v prvý deň týždňa“.⁵⁶ Lukáš navyše hovorí aj o dôvode, prečo sa učeníci schádzali: „na lámanie chleba“. Dôvodom tohto posunu je tak zrejme zázračné zmŕtvychvstanie. Každý Šabat bol tak pre apoštolov a kresťanov buď spomienkou na tento veľkonočný zázrak alebo jeho reflexiou. Vidíme, že deň nedele alebo Pánov deň nebol zvolený prvými kresťanmi, ale pochádza už od čias apoštolov a istým spôsobom dokonca od samotného Ježiša Krista, ktorý sa vzkriesený zjavil svojim apoštolom práve v tento deň, v prvý deň týždňa, po sobote.⁵⁷ Teda ako sme to uviedli, nedeľa už od svojho počiatku niesla slávnostný ráz ako deň zmŕtvychvstania Pána. Generácia apoštolských čias pochopila dôležitosť tohto dňa v celej svojej hĺbke. Nedeľa nebola len čistou spomienkou Pánovho zmŕtvychvstania, ale dňom keď sa pripomínalo Kristovo vykupiteľské dielo v celej svojej hĺbke. To znamená, že sa už od počiatku slávila ako deň spomienky na Kristovo utrpenie, zmŕtvychvstanie, no i nanebovstúpenie, z ktorého plynie očakávanie príchodu zmŕtvychvstalého Pána. Okrem toho sa stala osobitným dňom Pánovej živej prítomnosti medzi svojimi, ktorí sú v spoločenstve, pretože ako sme to uviedli, Pán prichádzal práve v tento deň.⁵⁸

Jedine na základe tohto dôvodu mohla byť nedeľa označená sviatočným dňom. Teda keď sa na ňu pozeralo cez odkaz Veľkej noci. Neskôr cirkevní otcovia trvali na tom, že v nedeľu je zakázané postiť sa či dokonca sa modliť na kolenách, v nedeľu sa má modliť postojáčky, „pretože to je postoj tých, ktorí povstali s Kristom a musia hľadať veci, ktoré sú hore“, píše svätý Bazil vo svojom *Traktáte o Duchu Svätom*.⁵⁹ Ranokresťanský apologeta

---

⁵⁶ Sk 20,7; Jn 20,26.

⁵⁷ Porov. BERGAMINI, L' anno liturgico, s. 76.

⁵⁸ Porov. Tamže, s. 80.

⁵⁹ Porov. RENIER, L.-M. *Exultet: enciclopedia práctica de la liturgia*. Brescia: Queriniana, 2022, s. 166.

Justín (†165) vo svojej *Apológii I.* podobne ako Tertulián potvrdzuje slávenie Veľkej noci každú nedeľu v kresťanských obciach druhého storočia. Tento deň popisuje Justín ako deň pravidelného stretávania sa spoločenstva, aby sa zúčastnilo na liturgii slova a slávení Eucharistie.⁶⁰

Pre cirkevných otcov bola každá nedeľa veľkonočná. To platilo natoľko, že sa až do roku 165 Veľká noc neslávila každoročne, pretože Veľká noc sa slávila každých osem dní, a tak už neexistoval iný liturgický kalendár okrem tohto týždenného, kedy sa každú nedeľu oslavovalo veľkonočné tajomstvo. Z toho teda napokon vyplýva, že v prvých storočiach Veľká noc, najskôr každú nedeľu, bola nielen sviatkom par excellence, ale jediným sviatkom, popri ktorom nemôže byť žiadny iný. Až v štvrtom storočí vznikol sviatok Nanebovstúpenia Pána na jednej strane a Vianoce a Zjavenie Pána na strane druhej.⁶¹

1.2.3 Svedectvá o slávení Veľkej noci

Prvé vyslovené svedectvo o každoročnom slávení Veľkej noci pochádza z malej Ázie z druhej polovice druhého storočia. Toto svedectvo zachytáva už vyššie spomenutý spor, ktorý nastal pri riešení dátumu Veľkej noci, preto sme mu venovali aj väčšiu pozornosť, pretože je dôležitý aj v tomto smere ako prvé svedectvo o každoročnom slávení Veľkej noci.

Najstaršie dokumenty z druhého a tretieho storočia rozdeľujú slávenie Veľkej noci na dve základné časti. Prvou bola vigília, ktorá pozostávala z modlitieb a čítaní zo Svätého písma spojených s bdením a pôstom. Druhou časťou bola spomienka Kristovho utrpenia.⁶² Celá táto bohoslužba bola napokon zakončená slávením Eucharistie. Už v druhom storočí sa Veľká noc stáva sviatkom, ktorý trval päťdesiat dní, s dôrazom na posledný päťdesiaty deň, ktorý Tertulián označoval sviatočným dňom, ktorý si zaslúži rovnakú slávnosť a radosť, aká charakterizovala sám veľkonočný deň.⁶³

Textom, ktorý dokazuje každoročné slávenie Veľkej noci, je apokryfný text *Listu apoštolov z Malej Ázie* z roku 150. V ňom sa nachádza odkaz na príkaz v Prvom liste Korint'anom,⁶⁴ ktorý zanechal Ježiš Dvanástim, keď od nich žiadal, aby si pripomínali jeho smrť po jeho odchode k Otcovi.⁶⁵ Ďalším veľmi hodnotným dôkazom každoročného

---

⁶⁰ Porov. AUGÉ, Liturgia, s. 238.

⁶¹ Porov. RENIER, Exultet, s. 166.

⁶² Porov. KOPEČEK, Fundamentální liturgika, s. 326.

⁶³ Porov. *Handbook for liturgical studies. 5: Liturgical time and space.* Collegeville, Minn: Liturgical Press, 2000, s. 148.

⁶⁴ *IKor* 11,24-26.

⁶⁵ Porov. *Handbook for liturgical studies. 5,* s. 148.

slávenia je homília Melitóna zo Sárd, ktorá bola napísaná okolo roku 165.⁶⁶ Melitón v nej najskôr vyzdvihuje spásonosnú hodnotu Veľkej noci a potom poukazuje na Božské dielo spásy v prospech hriešneho ľudstva. Nakoniec vysvetľuje, ako bol izraelský národ, ktorému boli zverené obrady, ktoré predznamenávali kresťanskú Paschu, Bohom potrestaný. Skutočnú Paschu tak dokonale zavŕšil Ježiš, ktorý zvíťazil nad hriechom a smrťou. Obsahom slávenia Paschy je teda Ježišova víťazná smrť ako vrcholný moment celého diela vykúpenia.⁶⁷

Najstaršie zmienky o slávení Veľkej noci, ako sme to doposiaľ uviedli, pochádzajú zväčša z okolia miest, kde sa tieto udalosti odohrali, teda z Východu. Avšak zopár informácií o slávení Veľkej noci v tomto období, približne v druhom storočí, sa nám zachovalo aj pri opise liturgie v Ríme. V tomto období sa pred veľkonočnú nedeľu pridali dva pôstne dni ako reakcia na spor s quatordecimánmi. Tieto dni získali tým pádom veľkonočný charakter, a tak vzniklo Veľkonočné trojdnie: Piatok utrpenia Pána, Svätá sobota, a Veľkonočná nedeľa Pánovho Zmŕtvychvstania. Nie je známe, že by takéto trojdnie existovalo u quatordecimánov. Svoje pomenovanie tieto dni dostali zrejme od svätého Augustína (†430), ktorý ich označuje ako „*sacratissimum triduum crucifixi, sepulti, suscitati Christi*.“⁶⁸

Azda najväčšie množstvo správ o slávení Veľkej noci pochádza zo štvrtého storočia, a to najmä vplyvom jeruzalemskej komunity, kde sa začali historizovať veľkonočné udalosti, s úsilím o oživenie udalostí podľa evanjelií, pretože udalosti umučenia a vzkriesenia sa mohli lepšie sledovať práve tam, kde sa odohrali. Pričom sa však jednotlivé udalosti paschálneho mystéria rozdelili na samostatné slávenia. Tento proces však nebol jednotný a na Západe prebiehal oveľa pomalšie ako na Východe. Proces rozširovania Veľkej noci prebiehal v koncentrovaných kruhoch, ktoré sa postupne zväčšovali. Pôvodná veľkonočná vigília, ktorej predchádzal jeden alebo viacero dní pôstu, sa tak rozšírila na päťdesiat dní, ktoré boli prežívané ako jeden radostný a slávnostný deň.⁶⁹

Najviac správ o celom Svätom týždni, no najmä o trojdní a jeho slávení popisuje hispánska pútnička Egéria vo svojom denníku, ktorý napísala ku koncu štvrtého storočia

---

⁶⁶ Porov. MELITON, RECINOVÁ, M. *O Pasše = (Peri Pascha)*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010, s. 19.

⁶⁷ Porov. Tamže, s. 92.

⁶⁸ Porov. KOPEČEK, *Fundamentální liturgika*, s. 326.

⁶⁹ Porov. *Handbook for liturgical studies*. 5, s. 153.

po trojročnom pobyte vo Svätej zemi.⁷⁰ Egéria v tomto denníku popisuje presný priebeh jeruzalemskej liturgie, ktorá sa neskôr, aj keď s rôznymi úpravami rozšírila až do Ríma, kde sa jeruzalemskú liturgiu podľa možnosti snažili čo najlepšie napodobniť. Avšak toto úsilie o napodobnenie liturgie, ktorá sa odohrávala na miestach, kde sa udalosti Veľkej noci skutočne odohrali, nebola vždy takým prínosom, ako by sa mohlo očakávať. Pretože násilné obohatenie miestnej liturgie, spôsobovalo aj narušenie jednoty tajomstva Veľkej noci a následné odvedenie pozornosti od podstaty.⁷¹

V stredoveku došlo k ďalšiemu vývoju Veľkonočného trojdnia, ktorý však spôsobil, že pôvodná jednota a harmónia boli vo veľkej miere narušené. Nastalo určité rozdelenie teologickej jednoty Ježišovho utrpenia, smrti a zmŕtvychvstania v prospech utrpenia a smrti, ktoré si je možné ľahšie predstaviť a znázorniť ako vzkriesenie.⁷² Následne bolo trojdnie doplnené Štvrtkom Pánovej večere, ktorý spolu s Piatkom utrpenia Pána a Svätou sobotou odkazoval na tému utrpenia a smrti.⁷³

1.3 Súčasnosť

Veľkonočné trojdnie začalo opäť získavať svoju jednotu a zmysel, od ktorého sa počas dejín najmä pod vplyvom dramatizácie jednotlivých udalostí odklonilo, až pod vplyvom liturgického hnutia za pápeža Pia XII. (†1958). Reforma, ktorá sa začala dekrétmi Kongregácie pre rítus z 9. februára 1951 a 11. januára 1952, ktorou bolo v Cirkvi latinského obradu so súhlasom ordinára na tri roky povolené slávenie ad experimentum nového Orda Svätej soboty a Veľkonočnej vigílie, bola naozaj potrebná.⁷⁴ Pretože trojdnie už naozaj potrebovalo po 1600 rokoch svojej existencie radikálnu reformu, aby sa tak očistilo od zbytočností, ktoré sa časom nahromadili, a aby bol pohľad upriamený opäť na to najdôležitejšie. Tento experiment bol úspešný. Preto Pius XII. dekrétom *Maxima redemptionis nostrae misteria* zo 16. novembra 1955 a inštrukciou vydanou Kongregáciou pre obrady 11. februára 1957 definitívne schválil nové Ordo, ktoré zahŕňalo nielen vigíliu, ale aj celý Svätý týždeň. A tak sa ustanovilo okrem iného aj to, že vo štvrtok Svätého týždňa, ráno po recitovaní tercie, sa slávila Missa Chrismatis, kým omša na pamiatku Pánovej večere sa mala sláviť večer v najvhodnejšom čase, ale nie pred piatou hodinou popoludní a nie po

---

⁷⁰ Porov. EGÉRIA. *Púť do Svätej zeme: Itinerarium Egeriae*. Bratislava: Vydala Dobrá kniha, 2006, s. 10.

⁷¹ Porov. BERGAMINI, L' anno liturgico, s. 238.

⁷² Porov. AUGÉ, Liturgia, s. 250.

⁷³ Porov. KOPEČEK, Fundamentální liturgika, s. 327.

⁷⁴ Porov. ADAM et al., Liturgický rok, s. 68.

ôsmej hodine večer. Rovnako sa určil aj čas slávenia liturgie v Piatok utrpenia Pána. Jej slávenie sa má konať popoludní okolo tretej hodiny, nie však po šiestej hodine. A napokon Veľkonočná vigília vo Svätej noci, ktorá sa mala sláviť večer vo vhodnom čase tak, aby sa samotná omša vigílie mohla začať okolo polnoci medzi sobotou a nedeľou.⁷⁵

1.3.1 Normy o Veľkonočnom Trojdní vo všeobecnosti

Každoročným vrcholom liturgického roka, ktorý vyjadruje najväčšie tajomstvo všetkých čias, tajomstvo vykúpenia ľudstva Ježišom Kristom, je Veľkonočné trojdnie, ktoré sa začína vo štvrtok Svätého týždňa večernou omšou na pamiatku Pánovej večere a trvá až do večer Veľkonočnej nedele Pánovho zmŕtvychvstania. Tento názov, Trojdnie ukrižovaného, pochovaného a vzkrieseného,⁷⁶ je veľmi výstižný, pretože presne vyjadruje a v liturgii sprítomňuje to, čo vykonal Ježiš, aby nás vykúpil. Cez slávenie veľkonočných tajomstiev tak Cirkev znovu a znovu vytvára spoločenstvo so svojim ženichom Ježišom Kristom.

V súvislosti s týmto názvom, s ktorým sa stretáme v slovenskom preklade, je potrebné poukázať i na jeho názov, pretože *Missale Romanum* ho uvádza ako *Sacrum Triduum Paschale*,⁷⁷ čo by však v slovenskom preklade malo byť preložené ako *Posvätné Veľkonočné Trojdnie*, tak ako to je preložené v prvej rubrike tejto časti slovenského prekladu Rímskeho misála, kde je napísané: „*V posvätnom Veľkonočnom trojdní...*“⁷⁸ Nie iba ako *Veľkonočné trojdnie*, ako to je uvedené v názve celej časti Rímskeho misála⁷⁹, či v iných rubrikách napriek tomu, že v origináli sa používa označenie „*Triduo sacro*“, teda *posvätné Trojdnie*. Dôvod, prečo došlo k tomuto skráteniu názvu a prečo tento nedostatok nebol odstránený ani pri poslednom preklade misála do slovenského jazyka, netušíme.

Pre prvé dva dni trojdnia je v Cirkvi typický pôst, ktorý má veľkú tradíciu. Keďže slávenie Veľkej noci v prvých troch storočiach nemalo žiadne obdobie prípravy, obmedzovalo sa na pôst, ktorý sa dodržiaval počas dvoch dní pred slávením.⁸⁰ Tertulián s Hipolytom tvrdia, že v Ríme sa začínalo slávenie veľkonočného obdobia pôstom v Piatok

⁷⁵ Porov. BERGAMINI, L' anno liturgico, s. 242.

⁷⁶ Porov. Posv. Kongr. Obradov, dekrét Maxima redemptionis nostrae mysteria

⁷⁷ Porov. *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Œcumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli Pp. VI promulgatum*. Città del Vaticano: Typis Vaticanis, 2002, s. 298.

⁷⁸ Porov. *Rímsky misál obnovený podľa rozhodnutia Druhého vatikánskeho koncilu, uvedený do platnosti pápežom Pavlom VI., schválený pápežom Jánom Pavlom II.*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha. Vojtech spol. s. r. o., 2021, s. 279.

⁷⁹ Porov. *Rímsky misál obnovený podľa rozhodnutia Druhého vatikánskeho koncilu, uvedený do platnosti pápežom Pavlom VI., schválený pápežom Jánom Pavlom II.*, s. 277.

⁸⁰ Porov. BERGAMINI, L' anno liturgico, s. 204.

utrpenia Pána a predlžovalo sa na celú sobotu až po slávenie Eucharistie počas vigílie medzi sobotou a nedeľou.⁸¹ Tento zvyk Cirkev dodržiavala už od svojho počiatku na základe Evanjelia podľa Marka, v ktorom Ježiš hovorí: „*Prídu dni, keď im ženícha vezmú; potom, v ten deň, sa budú postiť.*“⁸² A síce je tento pôst predpísaný iba na Piatok utrpenia Pána, Cirkev odporúča, aby bol tento pôst, pokiaľ je to možné, zachovaný i v nasledujúci deň počas Svätej soboty, aby tak veriaci mohli dôjsť k radostiam Nedele Pánovho zmŕtvychvstania s povzneseným a otvoreným srdcom.⁸³

Počas Veľkonočného trojdnia, konkrétne v Piatok utrpenia Pána a v Svätú sobotu, je vhodné a odporúčané, aby sa spoločne slávila *Liturgia hodín* v kostole a za účasti ľudu. Inštrukcia z roku 1988 vyzdvihuje dve časti, a to posvätné čítanie a ranné chvály, prostredníctvom ktorých majú veriaci možnosť rozjímať o umučení, smrti a pochovaní Pána, aby tak očakávali zvesť o jeho zmŕtvychvstaní. Dokonca je vhodné, aby sa na modlitbe Liturgie hodín v katedrálom chráme zúčastnil samotný biskup s ostatnými kňazmi a ľuďom, aby tak išiel príkladom. Veď predsa počas Piatku utrpenia Pána a Svätej soboty je práve Liturgia hodín tou najkrajšou modlitbou a zároveň v Svätú sobotu jedinou bohoslužbou a liturgiou, ktorá sa v tento deň koná.

Počas slávenia Veľkonočného trojdnia, aby bolo dôstojné a v plnej miere obohacujúce pre veriacich, je potrebné, aby bol dostatočný počet posluhujúcich laikov i spevákov. Posluhujúcich je však potrebné dôkladne naučiť úlohy, ktoré majú počas slávení vykonávať. Spev počas slávenia veľkonočného trojdnia zohráva veľmi dôležitú úlohu, pretože najlepšie zodpovedá slávnostnosti týchto dní a textom dodáva väčšiu pôsobivosť a silu. Za najdôležitejšie spevy celého trojdnia sa považujú: modlitba veriacich v Piatok utrpenia Pána, spevy pri odhaľovaní a uctievaní kríža a počas Veľkonočnej vigílie vo Svätej noci to sú zvolania počas procesie s veľkonočnou sviecou, veľkonočný chválospev, responzoriálne Aleluja, litánie k svätým a zvolanie po svätení vody. Spevné liturgické texty, ktoré sú určené na prejavenie účasti ľudu, však bez príčiny nie je povolené vynechať.

Dôležitosť a význam posluhujúcich a spevákov počas slávenia Veľkonočného trojdnia potvrdzuje i norma, ktorá hovorí, že pokiaľ by nebolo možné zabezpečiť dostatočné množstvo posluhujúcich a rovnako i spevákov, ktorí sú potrební pre slávenie Veľkonočného

---

⁸¹ Porov. BERGAMINI, L' anno liturgico, s. 262.

⁸² Porov. *Mk* 2,19-20.

⁸³ DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL, konštitúcia o posvätnéj liturgii *Sacrosanctum concilium*, č. 110.

trojdnia, má sa jeho slávenie vynechať a veriaci sa majú zúčastniť na slávení v niektorom väčšom kostole.

2 VYBRANÉ LITURGICKÉ SYMBOLY

Táto kapitola sa zameriava na jeden vybraný liturgický symbol z Omše na pamiatku Pánovej večere, z Obradov umučenia Pána a Veľkonočnej vigílie vo Svätej noci. Kritériom pri výbere týchto symbolov bol ich veľký význam v celej liturgii Veľkonočného trojdnia a zároveň často umenšovaný význam, ktorý tak spôsobuje neadekvátne prežívanie najväčších tajomstiev vrcholu liturgického roka. Pri každom symbole je úsilie poukázať na jeho pôvod, stručne popísať jeho historický vývoj a obsahový význam.

2.1 Obrad umývania nôh

Pôvod tohto obradu, ktorý sa môže konať počas Omše na pamiatku Pánovej večere, je jasný. Vychádza zo skutku, ktorý vykonal samotný Ježiš pri Poslednej večeri, a ktorý je opísaný v Jánovom evanjeliu.⁸⁴ Tento obrad vo svetle Jánovho evanjelia nadobúda dvojaký význam. Napodobňuje to, čo uskutočnil Ježiš vo večeradle, keď sa prepásal zásterou a apoštolom umyl nohy. Zároveň vyjadruje jeho sebadarovanie, ktoré je symbolizované gestom služby, a ktoré dosiahne svoj vrchol na kríži.

Názov obradu *Mandatum* pochádza zo začiatku prvej antifóny a Ježišových slov, ktorá ho sprevádzala: „*Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos, dicit Dominus*“ (Nové prikázanie vám dávam, aby ste sa navzájom milovali, ako som ja miloval vás).⁸⁵

2.1.1 Kultúrno-biblický kontext

Pre správne pochopenie významu tohto obradu je potrebné, aby sme najskôr uviedli kultúrny kontext, z ktorého daný obrad vyplýval. V stredomorskej oblasti, kde sa chodilo po prašných cestách, a to bez obuvi alebo iba v sandáloch, bolo potrebné si po príchode domov umyť nohy. Z toho dôvodu bolo aj prejavom slušnosti, aby hosťiteľ ponúkol hosťovi možnosť umyť si nohy. Nedodržanie tohto gesta slušnosti dokonca kritizuje i samotný Ježiš v Lukášovom evanjeliu: „Potom sa obrátil k žene a Šimonovi povedal: *Vidíš túto ženu? Vošiel som do tvojho domu a nedal si mi vodu na nohy.*“⁸⁶ V Ježišovej dobe nebola možnosť k úplnému kúpeľu taká bežná. Ten sa vykonával buď v mori, jazere, rieke alebo v umelo vytvorenom rybníku. Kto sa po takomto kúpeľi vrátil domov, potreboval si umyť už len

---

⁸⁴ Jn 13,1-15.

⁸⁵ Jn 13,34.

⁸⁶ Lk 7,44.

nohy. Prejavom veľkej zdvorilosti bolo, ak túto službu na príkaz Pána domu vykonal niekto z otrokov alebo služobníkov.⁸⁷ Pokiaľ by však túto službu vykonal samotný pán domu, išlo by o veľmi mimoriadny a veľký prejav úcty, ktorý však nebol veľmi bežný.

2.1.2 *História Obradu umývania nôh*

Aj keď má tento obrad pomerne veľkú históriu, keďže zmienku o ňom nachádzame už v diele svätého Ambróza (†397) *De Sacramentis* (katechézy pre krstencov), keďže tento obrad sa na Západe uskutočňoval v rámci krstného rítu, či v liste svätého Augustína svätému Januáriovi, ktorý bol biskupom v Benevente, tejto časti by sme nechceli venovať príliš veľkú pozornosť. Je to z dôvodu už spracovaných dejín tohto obradu profesorom Františkom Kunetkom, ktorý sa vo svojej štúdii „*Obrad umývania nôh v liturgii Zeleného štvrtku: anamnésis nebo minésis*“⁸⁸ venuje dejinám podrobne.

Za zmienku však určite stojí skutočnosť, že v minulosti až do vydania dekrétu Pia XII. *Maxima redemptionis nostrae mysteria* v roku 1955, sa obrad umývania nôh mohol konať takmer v ľubovoľnú hodinu dňa a bol určený len pre katedrálne a opátske kostoly. Až spomínaný dekrét obrad umiestnil do večernej Omše na Pamiatku Pánovej večere hneď po homílii. Zároveň určil, že obrad je možné vykonávať i vo všetkých farnostiach.⁸⁹ Bol to prvý krok, ktorý začal navracáť tomuto obradu jeho skutočný význam, ktorý mu patrí všeobecne a i v tento konkrétny deň vo vzťahu k Eucharistii. Totiž voda, ktorá je pri tomto obrade použitá, pripravuje človeka na niečo ešte väčšie ako sa momentálne deje. Voda, symbol života pozemského, odkazuje na to, čo človeku dáva život nebeský, a to je Eucharistia.⁹⁰ Jej význam sa nám napokon v celej plnosti ukazuje na kríži.

2.1.3 *Význam v kontexte Poslednej večere*

Evanjelista Ján nám nehovorí o ustanovení Eucharistie tak ako synoptici. Ale skôr nám o nej rozpráva vlastným spôsobom, akoby nám chcel Eucharistiu ukázať v činnosti, teda v ovocí, ktoré prináša. Ján chce hlboké spojenie medzi Poslednou večerou a obetovaním Krista na kríži vyjadriť iným spôsobom ako tomu je pri lámaní chleba, ktoré sa vydáva za nás a pri pití vína, ktoré symbolizuje prelievanie Kristovej krvi. A tak počúvame o geste, o umývaní nôh, ktoré samo osebe odhaľuje Ježišovu tvár a význam jeho obetovania na kríži

---

⁸⁷ 1Sam 25,41.

⁸⁸ Porov. KUNETKA, F. Obřad umývání nohou v liturgii Zeleného čtvrtku: anamnésis nebo mimésis? In: *Studia Theologica*. 2018, roč. 2, č. 20, str. 1.

⁸⁹ Porov. ADAM et al., *Liturgický rok*, str. 72.

⁹⁰ Porov. LE GALL, R. *Katolícke Symboly*. Varín: Kňazský seminár sv. Gorazda v Nitre, 2012, str. 78.

pre nás. Ustanovenie Eucharistie a umývanie nôh sú v podstate jedno a to isté a dokonca v skutočnosti zaberajú rovnaké miesto v deji priebehu Poslednej večere s apoštolmi.

V geste umývania nôh nachádzame zmysel Kristovho umučenia. On nechcel iba rozprávať, ale ako sám hovorí, chcel nám dať príklad, konkrétne pokory a lásky, ktorý tvorí obsah obradu umývania nôh. V tomto geste nachádzame samotný dôvod vtelenia, pretože nás privádza k základom vykúpenia, ktoré sa má uskutočniť na kríži: „*On, hoci má božskú prirodzenosť, nepridržal sa svojej rovnosti s Bohom, ale zriekol sa seba samého, vzal si prirodzenosť sluhu, stal sa podobný ľuďom a podľa vonkajšieho zjavu bol pokladaný za človeka. Uponížil sa, stal sa poslušným až na smrť, až na smrť na kríži.*“⁹¹ Zástery, ktorou sa Ježiš prepásal po tom, ako si zobliekol odev, cirkevní otcovia chápali ako symbol inkarnácie: Boh sa vyzlieka zo svojej božskej výsady, aby sa stal človekom.⁹²

U Ježiša je práve táto pokora základom všetkého ostatného, vrátane kríža. Pretože Ježiš v istom momente odkladá svoju rovnosť s Otcom, berie na seba naše človečenstvo, prijíma ho a zároveň ho dáva do služieb človeka. Tým pádom sa nám môže javiť už samotné vtelenie ako škandalózne, pretože už v ňom sa začína odohrávať vykúpenie. To, čo zmenilo svet a obnovilo hriechom padnuté ľudstvo, nebol akt Božej moci, ale akt Božej pokory. Boh neposiela armádu svojich anjelov, ale vyzlieka vlastného Syna, a oblieka ho do zástery sluhu. A ak sme spasení, tak je to práve vďaka tomu, čo symbolizuje táto zástera, ktorá sa prozreteľne ocitla v Božom pláne. A práve toto Peter spočiatku nechcel prijať: „*Pane, ty mi chceš umývať nohy?*“⁹³ teda „Ty ma zachraňuješ ako sluha a nie ako Boh?“ Peter veľmi ťažko prijímal pokoru vtelenia, a preto nedokázal prijať jej krajné vyústenie na dreve kríža. Aj keď si Peter myslel, že je pokorný, keď odmietal, aby mu Pán umyl nohy, bolo to presne naopak. Bola to čisto falošná pokora, Peter tým totiž odmietal, aby Pán konal v jeho živote.⁹⁴

Ježiš pozýva svojich apoštolov na večeru ako priateľ, ktorému za veľa vďačia. A síce ešte nedokázali pochopiť dôvod, neskôr v kontexte celej udalosti vykúpenia ho nachádzajú. Ježiš ich pozýva, pretože sa nachádza v rozhodujúcom okamihu svojho života. Musí sa vydať na cestu a chce sa rozlúčiť. Tou cestou je prechod z tohto sveta k Otcovi. Lenže súčasťou tejto cesty sú apoštoli vrátane všetkých ľudí. Pretože Ježiš odchádza k Otcovi, aby

---

⁹¹ *Flp* 2,6-8.

⁹² Porov. CLERICI, A. *Incontrare il Risorto: riflessioni per il Triduo pasquale*. Milano: Paoline, 2010, str. 16.

⁹³ *Jn* 13,6.

⁹⁴ DELLA TORRE, L. *Liturgia del triduo pasquale: messale, lezionario, liturgia dell ore*. Brescia: Queriniana, 1992, s. 58.

všetkým pripravil miesto. Ježiš najskôr odchádza a potom sa pre nás vracia. A preto v tomto svetle gesto umývania nôh nadobúda i prorocký rozmer, akoby to malo anticipovať súradnice cesty. Prvou je láska až do konca. Napriek tomu, že Diabol sa potuluje okolo, a už dokonca aj vstúpil do srdca jedného z učeníkov, Ježiš namiesto toho, aby začal veľký boj, miluje až do konca.⁹⁵

Druhou súradnicou cesty je umývadlo a zástera. Ako miluje Ježiš? Na kolenách. Otázka by mohla znieť až tak radikálne, či je Boh na kolenách vôbec ešte Bohom? Pre mnohých to bolo nepochopiteľné. No Ježiš iba ukazuje, že s krížom to myslí úplne vážne, že sa nezastaví ani pri umývaní a utieraní nôh. A samozrejme, robí toto gesto, aby dal príklad, aby tak, ako urobil on, robili aj jeho učeníci. Je potrebné si uvedomiť, že toto Ježišovo gesto nie je vôbec gestom chudáka, ktorý nemôže robiť nič iné, len sa skloniť a vykonávať otrockú prácu, ak chce žiť. Ježiš totiž robí toto gesto pokory a poníženia vo vedomí, že Otec mu dal všetko do rúk. Ježiš, Boh sa úplne vyprázdňuje, stáva sa služobníkom. Treťou súradnicou Ježišovej lásky až do konca je napokon dar. Ježiš pripomína svojim učeníkom, že láska je v podstate dar, keď lámaním chleba a nalievaním vína anticipuje svoju smrť na kríži. Eucharistické gesto nachádza svoje plné potvrdenie práve na kríži.⁹⁶

K sláveniu Veľkej noci bol najviac potrebný domov, pretože išlo najmä o rodinnú slávnosť. A gesto umývania nôh poukazuje práve na túto skutočnosť, že tam vo Večeradle je skutočný domov. V tých časoch totiž umývanie nôh v podstate znamenalo, že človek sa konečne vrátil domov, aby strávil čas so svojimi priateľmi a aby sa s nimi najedol. To teda znamená, že náš domov, nie len učeníkov, súvisí s tým, čo sa odohralo v nasledujúcich hodinách v hornej miestnosti a následne na kríži a pri zmŕtvychvstaní. A tak, ak náš domov súvisí s mŕtvym a vzkrieseným Ježišom, našim domom je Eucharistia. Ona je miestom, kde sa Pán opásava zásterou, aby nám umyl nohy. Napokon, ak je Eucharistia naším domom, tá istá logika daru a lásky až do konca, ktorá je na počiatku Ježišovho eucharistického gesta, musí platiť aj v našich domoch tak, ako nám to prikázal Ježiš.⁹⁷

---

⁹⁵ Porov. CLERICI, *Incontrare il Risorto*, s. 18.

⁹⁶ Porov. *Tamže*, s. 19.

⁹⁷ Porov. *Tamže*, s. 20-24.

2.1.4 Dekrét In Missa in Cena Domini

V roku 2016 Kongregácia pre Boží kult a disciplínu sviatosti dekrétom *In Missa in Cena Domini*⁹⁸ zmenila na základe žiadosti pápeža Františka normu Rímskeho misála, ktorá dovtedy znela nasledovne: „*Viri selecti deducuntur a ministris...*“⁹⁹ na nasledovné znenie: „*Qui selecti sunt ex populo Dei deducuntur a ministris...*“ Táto norma bola do slovenčiny preložená nasledovne: „*Prisluhujúci privedú vybraných spomedzi Božieho ľudu...*“¹⁰⁰

Pápež František chcel touto zmenou dosiahnuť, aby sa vyjadril plný zmysel tohto obradu, ktorý Ježiš vykonal vo večeradle, keď ukázal, že jeho láska nemá hraníc. To znamená, že táto skupina už nezahŕňa len vybraných mužov, ktorých počet bol v minulosti pred vydaním *Missale Romanum* po Druhom vatikánskom koncile (1962 – 1965) pevne stanovený na dvanásť, ale zahŕňa celý Boží ľud. To znamená, že kňazi, vykonávajúci obrad umývania nôh, môžu vybrať takú skupinu veriacich, ktorá reprezentuje rozmanitosť Božieho ľudu. Čiže táto skupina môže pozostávať z mužov, žien, mladých alebo starých, zdravých či chorých, klerikov alebo laikov.¹⁰¹

Čo však v skutočnosti znamená úprava liturgickej disciplíny, ktorú uskutočnil pápež František? A zmenil sa skutočne len text normy, alebo došlo až k zmene celého obradu? Hneď na začiatku je treba upriamiť náš zrak na dôvod, prečo pápež chcel zmeniť danú normu. Pápež František vyjadril jeho túžbu po zmene už 20. decembra 2014 vo svojom liste kardinálovi Robertovi Sarahovi.¹⁰² V tomto liste pápež podáva aj dôvod, prečo sa tak rozhodol: „Aby plne vyjadroval význam gesta, ktoré vykonal Ježiš vo večeradle, jeho darovanie sa až do konca za spásu sveta, lásku bez hraníc.“ Na základe tohto listu bol 6. januára 2016 vydaný spomínaný dekrét.

---

⁹⁸ CONGREGATIO DE CULTU DIVINU ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM. Decretum In Missa in Cena Domini. In: Acta Apostolicae sedis, 2016, roč. 108, č. 2, str. 192.

⁹⁹ Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Œcumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli Pp. VI promulgatum. Editio typica tertia. Città del Vaticano: Typis Vaticanis, 2002. str. 300. č. 11.

¹⁰⁰ Rímsky misál obnovený podľa rozhodnutia druhého vatikánskeho koncilu, uvedený do platnosti pápežom Pavlom VI., schválený pápežom Jánom Pavlom II. Tretie typické vydanie. Spolok sv. Vojtecha. Vojtech spol. s. r. o., Trnava, 2021. str. 281. č. 11.

¹⁰¹ Porov. ROCHE, A. Commentaria Il significato della lavanda dei piedi Vi ho dato l'esempio. In: *Congregatio pro cultu Divino, Notitiae*. 2016, č. 52, s. 94-97.

¹⁰² Porov. PÁPEŽ FRANTIŠEK. Lettera del Santo Padre al Prefetto della Congregazione per il Culto Divino e la Disciplina dei Sacramenti sul Rito della “Lavanda dei Piedi” nella Liturgia della Messa in Cœna Domini. In: *vatican.va* [online] [cit. 14.03.2023]. Dostupné na internete: <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2016/01/21/0041/00085.html>

Avšak upriamiť väčšiu pozornosť na obrad umývania nôh nie je snahou iba pápeža Františka. Skutočnosť, že tento obrad má svoje miesto v liturgii Omše na Pamiatku Pánovej večere, potvrdzuje i rubrika Rímskeho misála, ktorá hovorí, že po evanjeliu má mať kňaz homíliu, v ktorej má objasniť hlavné tajomstvá pripomínané počas tejto omše. A to je ustanovenie Eucharistie, sviatosti kňazstva a zároveň Pánov príkaz lásky. Je to zároveň jediná rubrika v celom Rímskom misáli, v ktorej sa hovorí o obsahu homílie. Ustanovenie Eucharistie a sviatosti kňazstva vyplývajú z liturgie veľmi zreteľne. Avšak pri Pánovom príkaze lásky to až také jednoznačné nie je. Hoci je v evanjeliu jasne popísaný, predsa je potrebné upriamiť naň pozornosť a dostatočne ho vysvetliť. Táto rubrika má veľký význam i z iného hľadiska: v prípade, že obrad umývania nôh sa nebude konať, je potrebné upriamiť naň pozornosť aspoň v homílii. Ak by sa tak totiž nestalo, Pánov príkaz lásky by bol z liturgie tohto dňa úplne opomenutý.

Pápež František nielen, že zmenil spomínanú rubriku o tých, ktorí sa majú zúčastniť tohto obradu, ale jeho význam pravidelne vysvetľuje vo svojich homíliách počas Omše na Pamiatku Pánovej večere. Obsah jeho homílií tvorí hlavne Pánov príkaz lásky, lásky, ktorá nás miluje až do konca, ako na to pápež poukazuje. Už sme spomenuli, že obrad umývania nôh po príchode do domu vykonávalo najmä služobníctvo alebo otroci. Práve na toto poukazuje pápež, že Ježiš sa stal pre nás sluhom, alebo vyhrotene až otrokom. Tejto skutočnosti venuje pápež vo všetkých svojich homíliách, ktoré predniesol v tento deň, hlavné miesto. V deviatich homíliách sa slovo sluha vyskytuje až dvadsaťkrát. Teda je jasné, čo nám tým chce pápež František naznačiť. Najskôr poukazuje na to, že Ježiš sa stal pre nás sluhom. Potom na to, že Ježiš nám zanechal príkaz lásky, a nakoniec samotný príkaz lásky aj sám vykonáva.

Je však potrebné si uvedomiť, že i napriek tomu, že sluha sa nám môže javiť ako „synonymum“ otroka, nie je to tak. Pretože v Lukášovom evanjeliu 17,7-10 nachádzame správu o tom, že služobník po vykonanej práci, nie je síce pozvaný k stolu, je vyzvaný aby obsluhoval pána, ale má istotu odmeny: „*ty budeš jesť a piť až potom*“¹⁰³ Otrok však vykonáva svoju povinnosť a nie je mu potrebné za vykonanú prácu ďakovať.¹⁰⁴ Preto aj keď sa môže zdať, že označenie Ježiša za otroka v tomto prípade môže lepšie vystihovať gesto, ktoré vykonal, nie je to úplne tak. Pretože otrok je povinný svoju službu vykonať bez ohľadu

---

¹⁰³ Lk 17,8

¹⁰⁴ Porov. KUNETKA, Obrad umývání nohou v liturgii Zeleného čtvrtku: anamnesis nebo mimesis?, s. 89-92.

na jeho názor a vôľu. Avšak služobník svoju službu vykonáva celkom dobrovoľne a vedome na základe svojho presvedčenia.

To, že pápež chcel tento príkaz lásky aplikovať úplne na všetkých ľuďoch, nielen na niektorých a dokonca ani nie iba na členov Cirkvi, demonštroval hneď v prvom roku svojho pontifikátu, teda v roku 2013, keď celkom nerešpektoval ešte vtedy platnú rubriku o tom, komu sa majú umývať nohy a umyl ich nielen mužom, ale i ženám a to bez ohľadu na ich vierovyznanie, pretože Ježišov príkaz smeruje voči všetkým. Tak to zdôraznil i vo svojej homílii, ktorú predniesol vo väznici v Ríme.

*Ježiš nás učí pomáhať si navzájom, a to robím aj ja, a to z celého srdca, pretože to je moja povinnosť. Ako kňaz a biskup vám musím byť k dispozícii. Ale je to zároveň povinnosť, ktorá vychádza z môjho srdca: Milujem ju. Milujem ju a robím to rád, pretože to je to, čo ma Pán naučil robiť.*¹⁰⁵

Už vyššie zmienený František Kunetka sa vo svojej štúdií, ako to vyplýva z jej názvu, venuje otázke, či je toto gesto umývania nôh počas liturgie naozaj anamnézou Ježišovho konania, alebo len jeho minézou. V štúdií dospieva k záveru, že pápež František práve v roku 2013, keď sa striktno nedržal rubriky a umyl nohy nielen vyhradenej skupine mužov, ale všetkým, ukázal, že v tomto geste nejde len o nejakú vizualizáciu práve prečítaného evanjeliového úryvku, ale práve o odpoveď na Pánov príkaz lásky. Pretože pokiaľ by išlo iba o pašiovú hru, nemalo by zmysel meniť scenár a obsadenie. Ale pokiaľ ide o reakciu a odpoveď na mandatum, ktoré má znázorniť Ježišov príkaz lásky čo najlepšie, tak akékoľvek obmedzenie, pokiaľ ide o zloženie účastníkov, úplne stráca význam. Pretože ide o symbolické konanie, ktorého vonkajší priebeh je nosný pre anamnézu, teda sprítomnenie Ježišovej lásky.¹⁰⁶ Pápež František túto skutočnosť sprítomnenia Ježišovho skutku lásky vyjadril krásnym spôsobom počas svojej homílie v Omši na Pamiatku Pánovej večere 24. marca 2016.

„Dnes, v tejto chvíli, keď vykonávam ten istý skutok ako Ježiš, keď vám dvanástim umývam nohy, sme všetci zapojení do skutku bratstva a všetci hovoríme: Sme rôzni, sme

---

¹⁰⁵ Porov. PÁPEŽ FRANTIŠEK. Mass of the Lord's Supper Homily of pope Francis. In: *vatican.va* [online] [cit. 14.03.2023]. Dostupné na internete: https://www.vatican.va/content/francesco/en/homilies/2013/documents/papa-francesco_20130328_coena-domini.html

¹⁰⁶ Porov. KUNETKA, Obřad umývání nohou v liturgii Zeleného čtvrtku: anamnésis nebo mimésis?, s. 106.

*odlišní, máme různé kultúry a náboženstva, ale sme bratia a sestry a chceme žiť v mieri. Toto je akt, ktorý vykonávam spolu s vami.*¹⁰⁷

Pápež František tak ukazuje nielen to, že ide skutočne o sprítomnenie Ježišovho skutku lásky, ale poukazuje i na to, čo sme už spomínali, že do tohto skutku nie je zapojený len vykonávateľ, ale i prijímateľ, ktorý musí byť ochotný prijať Božiu lásku.

2.2 Poklona krížu a sväté prijímanie

Ako sme už uviedli, počas prvých storočí kresťania neslávili v deň Ježišovej smrti žiadnu zvláštnu liturgiu. Prvé správy o pripomínaní Ježišovho umučenia pochádzajú zo štvrtého storočia, keď sa začali vytvárať rôzne neeucharistické bohoslužby. Jedným z dôvodov, prečo nakoniec i Piatok utrpenia Pána dostal svoju vlastnú liturgiu, bolo rozčleňovanie udalostí Veľkej noci do troch dní a to na základe pašiových textov Nového zákona.¹⁰⁸

Najstaršou zmienkou o podobe liturgie v Piatok utrpenia Pána je už spomínané Itinerárium pútničky Egérie. Skutočnosť, že obrady Ježišovho utrpenia majú svoj pôvod práve v jeruzalemskej liturgii, je pochopiteľná. Veď predsa Ježiš uskutočnil Paschu svojho života práve v Jeruzaleme a rovnako tu slávila prvá kresťanská obec prvýkrát veľkonočné tajomstvo v bohoslužbe. Napriek tomu, že v roku 70 jeruzalemská obec svoj prvotný význam stratila, nestalo sa tak na dlho. Pretože po vyhlásení náboženskej slobody Konštantínom Veľkým (†337) a vybudovaní veľkých chrámov nad svätými miestami kresťanov, sa v Jeruzaleme opäť rozvinul bohatý liturgický život.¹⁰⁹ K tomu vo výraznej miere prispelo i nájdenie Ježišovho kríža svätou Helenou (†329) v roku 320.

2.2.1 Podoba liturgie Piatku utrpenia Pána v opise Egérie

Podobne ako v iné dni má liturgia Piatku utrpenia Pána štáciový charakter. Hlavným prvkom tejto bohoslužby sú biblické čítania, ktoré sú tematicky vybrané z celého Písma. Egéria svojim popisom slávenia potvrdzuje jednotný charakter celého trojdnia. Pretože slávenie Piatku utrpenia Pána v jej popise len nadväzuje na predchádzajúce večerné slávenie Eucharistie vo štvrtok. Po ňom sa podľa jej opisu veriaci presunuli na Olivovú horu, kde bol

---

¹⁰⁷ Porov. PÁPEŽ FRANTIŠEK. Mass of the Lord's Supper (24 March 2016) | Francis. In: *vatican.va* [online] [cit. 14.03.2023]. Dostupné na internete: https://www.vatican.va/content/francesco/en/homilies/2016/documents/papa-francesco_20160324_omelia-coena-domini.html

¹⁰⁸ Porov. ADAM, A. *Liturgika: kresťanská bohoslužba a její vývoj*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 361.

¹⁰⁹ Porov. BERGER, R., KONZAL, V. *Liturgický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 168.

Pán s apoštolmi. Na tom mieste sa spievajú hymny a antifóny a čítajú sa čítania až do piatej nočnej hodiny. Následne sa okolo šiestej hodiny odiaľ presunú na miesto, z ktorého Ježiš vystúpil do neba, kde sa rovnako spievajú hymny a antifóny, až pokiaľ sa nezačne ozývať spev kohútov, keď sa presunú na miesto, kde sa Ježiš modlil. Prečítal sa celý úryvok, kde Ježiš povedal svojim učeníkom, aby bdeli, a všetci pešo zostúpili do Getsemani, kde sa predniesla modlitba a úryvok z evanjelia o Ježišovom zajatí. Po dočítaní evanjelia začal všetok ľud stonať a plakať. Za spevu hymnov a žalmov sa následne pokračuje do mesta a cez celé mesto spoločne s biskupom až ku Krížu, ku ktorému prišli, už keď sa začínalo rozodnievať. Tam sa prečítal úryvok z evanjelia, o tom, že Ježiša predviedli pred Piláta. Potom biskup vyzval ľudí, aby si išli domov trochu oddýchnuť, keďže bdeli celú noc a čoskoro, pred druhou hodinou, prídu znovu, aby mohli vidieť sväté drevo Kríža. Po prepustení sa však všetci ešte išli pomodliť na Sion k stĺpu, kde bol Ježiš bičovaný.¹¹⁰

V opise liturgie Piatku utrpenia Pána Egéria pokračuje tým najdôležitejším obradom celej liturgie, uctievaním kríža, ktoré je doplnené čítaniami z Písma. Po tom ako sa priniesla pred biskupa strieborná pozlátená skrinka, v ktorej bol uchovávaný nápis a drevo Kríža, sa skrinka otvorila a relikvie sa položili na stôl pred biskupa. Uctievanie prebiehalo nasledovne: *„Keď leží na stole, biskup posediačky drží vo svojich rukách ramená svätého Kríža a diakoni, ktorí stoja okolo, dávajú pozor. Musia to strážiť, lebo je to zvyk, že všetci ľudia jeden za druhým prichádzajú, tak veriaci, ako katechumeni, sklonia sa nad stôl, pobožkajú sväté drevo a odchádzajú. Raz sa vraj stalo, že ktosi do svätého dreva zahryzol a kúsok z neho ukradol, preto teraz okolostojaci diakoni dávajú pozor, aby sa už nikdy nikto z prichádzajúcich neopovážil nič také urobiť. Takto teda prichádzajú všetci ľudia jeden za druhým, sklonia sa a dotknú sa Kríža a nápisu najprv čelom, potom pohľadom, pobožkajú Kríž a odchádzajú; nikto sa ho rukou nedotkne. Keď pobožkajú kríž, idú ďalej. Všetok ľud prichádza približne od druhej až do šiestej hodiny.“*¹¹¹ Po uctení kríža o šiestej hodine sa všetci zhromaždili v átriu, kde sa do deviatej hodiny čítali state z Písma, ktoré hovoria o utrpení Ježiša.¹¹²

Vidíme, že obrad uctievania Kríža spoločne s bohoslužbou slova tvoria jadro celej liturgie Piatku utrpenia Pána. Síce počas tohto dňa Egéria opisuje aj iné prejavy zbožnosti,

---

¹¹⁰ Porov. EGÉRIA, Pút' do Svätej zeme, č. 35.1-37.1.

¹¹¹ Tamže, č. 37.1-37.3.

¹¹² Porov. Tamže, č. 37.4-37.6.

tie sú skôr na okraji slávenia hlavného tajomstva a niektoré majú dokonca iba súkromný charakter, i keď sa ich zúčastňuje biskup.

Jeruzalemská liturgia, ktorá sa stala základom pre neskorší vývoj obradu ako na Východe, tak i na Západe, tak predstavuje veľmi špecifický spôsob liturgického slávenia. Pretože k anamnetickému rozmeru sa pridáva i minetický, čo znamená, že texty Písma sú vybrané vo vzťahu k dobe a miestu, kde sa udalosť odohrala.¹¹³

2.2.2 Slávenie Piatku utrpenia Pána v rímskej liturgii

Prvé správy o slávení Piatku utrpenia Pána, či skôr neslávení v rímskej liturgii pochádzajú z piateho storočia od pápeža Inocenta I. (†417). V liste biskupovi Decentiovi z Gubbia sa zmieňuje o predveľkonočnom pôste, pričom sa odvoláva na apoštolskú tradíciu. Uvádza, že tento pôst sa vzťahuje i na pôst od sviatostí, ktorého sa držali aj samotní apoštoli.¹¹⁴ No napriek tomu máme správy o tom, že už v tomto období sa v Ríme objavuje obrad uctievania kríža, ktorý sa sem dostal ako dar od svätej Heleny.¹¹⁵

Viac správ o podobe rímskej liturgie Piatku utrpenia Pána pochádza z ôsmeho storočia. Obrady sa začínali okolo druhej hodiny popoludní, keď vychádzal sprievod z Lateránskej baziliky a smeroval do chrámu *Santa Croce in Gerusalemme* (Svätého Kríža v Jeruzaleme). V sprievode sa niesli relikvie svätého Kríža, ktoré boli umiestnené v bohato zdobenej schránke. Správu o následnom priebehu liturgie nám podáva *Ordo Romanus 23*:

*Akonáhle prídu k Bazilike svätého Kríža, vstúpia do chrámu, diakon položí schránku s relikviami na oltár a pápež ju hneď otvorí. Následne si pred oltárom ľahne na tvár k modlitbe. Potom, ako sa postaví, schránku pobožká a odíde k sedadlu, kde zostane stáť. Na jeho pokyn schránku pobožkajú biskupi, presbyteri, diakoni a subdiakoni. Potom schránku prenesú k chrámovej mreži, kde si ju božkom uctí ostatný ľud. Medzitým však, keď si už relikvie uctil pápež, hneď vystúpi na ambónu subdiakon a začne čítať text z proroka Ozeáša. Potom, ako odíde, vystúpi na ambonu kantor a spieva *Graduale Domine audiviti* s jeho veršom z knihy proroka Habakuka. Na ambónu opäť vystúpi subdiakon a prednesie ďalšie čítanie z knihy Deuteronomium, po ňom začne opäť kantor prednášať traktát *Qui habitat* (Žalm 90). Po jeho skončení prichádza diakon, opäť bosý s evanjeliom, s ním dvaja subdiakoni a číta umučenie Pána podľa Jána. Po skončení pápež prednáša modlitbu *Oremus**

¹¹³ Porov. KUNETKA, F. Obřad přijímání v liturgii Velkého pátku: historie, současnost, výhledy. In: *Studia Theologica*. 2017, roč. 1, č. 17, s. 64.

¹¹⁴ Porov. Tamže, s. 64.

¹¹⁵ Porov. ADAM et al., Liturgický rok, s. 75.

*pro ecclesia sancta Dei a arcidiacon hovorí Flectamus genua, potom Levate; a postupne všetko ostatné, nakoniec povie iba Dominus vobiscum, ostatní odpovedajú Et cum spiritu tou. A opäť idú do Lateránskej baziliky počas spevu Žalmu Beati immaculati.*¹¹⁶

Môžeme vidieť, že rímska pápežská liturgia sa veľmi podobala na už spomínanú jeruzalemskú. Základ v oboch tvoria biblické čítania. Avšak, ako to môžeme pozorovať z daného popisu, súbežne prebiehajú dve časti liturgie daného dňa. Pretože počas liturgie slova si veriaci uctieujú relikvie svätého Kríža. Pozornosť veriacich tak zrejme bola sústredená skôr práve na uctievanie Kríža ako na biblické čítania. Čiže v rímskej liturgii dochádza k niečomu veľmi zvláštnemu, čo sa v jeruzalemskej liturgii nevyskytovalo. V nej bol obrad uctievania kríža zreteľne oddelený od liturgie slova, aby tak vynikli obe časti liturgie tohto dňa.

Spomínaný *Ordo Romanus 23* však obsahuje ešte jednu správu o udalosti, ktorá nasledovala po skončení oficiálnej pápežskej bohoslužby a o ktorej v jeruzalemskej liturgii nenachádzame ani zmienku. Ide o obrad prijímania, ktorý nasledoval po tom, ako sa sprievod vrátil do Lateránskej baziliky. No prijímania sa tam nezúčastňoval pápež a ani diakoni, kto chcel, prijímanie dostal zo schránky, kde sa od štvrtku uchovávala Eucharistia. Pokiaľ sa však našiel niekto, kto by nechcel prijímať na tomto mieste, išiel do iných rímskych chrámov alebo kostolov a prijímania sa zúčastnil tam.¹¹⁷

Od ôsmeho storočia sa tak objavuje v rímskej liturgii Piatku utrpenia Pána obrad, ktorý doposiaľ liturgia nepoznala. Skutočnosť je však taká, že pápež a ani klérus neprijímajú. Dôvod, pre ktorý sa obrad prijímania dostal do liturgie tohto dňa, je zrejme vplyv byzantskej liturgie vopred posvätených darov.¹¹⁸ Tento obrad bol v Ríme známy a na základe neho sa ľud zrejme dožadoval prijímania, pretože sa slávil vždy v stredu a v piatok počas štyridsaťdňového pôstneho obdobia. V tieto dni sa nekonalo premenenie, ale používali sa eucharistické dary, ktoré boli premenené v predchádzajúcu nedeľu.¹¹⁹

Počas ôsmeho storočia túto rímsku liturgiu prevzali Frankovia a dotvorili ju k silnejšiemu dramatickému účinku, čím sa začal výraznejší odklon od priebehu jeruzalemskej liturgie ako ju popísala Egéria. V desiatom storočí vznikol v Mainzi *Pontificale romano-germanicum*, ktorý sa stal akýmsi pontifikálom celej rímskej cirkvi a vo

---

¹¹⁶ Porov. KUNETKA, *Obřad přijímání v liturgii Velkého pátku: historie, současnost, výhledy*, s. 66.

¹¹⁷ Porov. Tamže, s. 67.

¹¹⁸ Porov. KOPEČEK, *Fundamentální liturgika*, s. 335.

¹¹⁹ TAFT, R.F. *Život z liturgie*. Olomouc: Refugium, 2008, s. 95.

veľkej miere ovplyvnil ďalšie liturgické knihy tohto typu. V priebehu stredoveku sa však z tohto najskôr neprítomného, neskôr nevýrazného obradu prijímania vyvinula takzvaná *missa praesentificatorum*, ako to opisuje pontifikál rímskej kúrie. Po skončení uctievania kríža sa oltár prikryl plátnom a priniesla sa Eucharistia na korporál, biskup pridal vodu do kalicha s vínom, ktorý priniesol diakon a následne incenzoval dary i oltár. Potom nasledovala modlitba Pána a embolizmus. Avšak prijímal iba biskup, nie všetci.¹²⁰ Síce sa tak účasť veriacich na obrade prijímania úplne vytráca z dôvodu súkromného celebrovania kňaza, keď účasť veriacich na omši bola pasívna, Eucharistia nestráca svoj význam a hodnotu. Skôr naopak, je ešte viac vyzdvihovaná, čo spôsobuje veľký rozvoj eucharistického kultu mimo omše. Čo však v konečnom dôsledku spôsobilo jej neprimerané vyzdvihnutie aj počas obradov Piatku utrpenia Pána. Z pôvodne jednoduchého už spomínaného prinesenia Eucharistie sa vyvinul slávnostný obrad v procesii, ktorá obsahovala vlastné spevy a po ktorej nasledovala adorácia. Tento stav napokon prijal i *Missale Romanum* z roku 1570, v ktorom sa obrady Piatku utrpenia Pána skladali z troch častí: liturgie slova, obradu uctievania kríža a prijímania.¹²¹ Tým sa pôvodne úplne neprítomný obrad prijímania dostal na rovnakú úroveň ako obrad uctievania kríža či liturgia slova na dlhých 400 rokov.

Liturgická reforma dokumentom *Maxima redemptionis nostrae misteria* z roku 1955 v podstate výrazne nezmenila slávenie obradov Piatku utrpenia Pána. Síce sa zachovalo tradičné rozdelenie do troch už spomenutých častí, no pri svätom prijímaní prišlo k výraznej zmene, keď už neprijímal len kňaz, ale i veriaci tak, ako tomu bolo v siedmom storočí, keď sa obrad prijímania objavil v liturgii tohto dňa. Ustálená bola i hodina slávenia, ktorá sa počas vrcholného stredoveku dostala zo znovu potvrdenej pätnástej hodiny na dopoludnie.¹²²

Za pozitívum tejto reformy však určite možno pokladať, že došlo k úplnému odstráneniu časti omše, ktorá bola spojená práve s obradom prijímania, a tým sa tento obrad priblížil k prijímaniu mimo omše. Menej potešiteľnou skutočnosťou je prepojenie obradu prijímania s obradom uctievania kríža i s bohoslužbou slova pomocou spevov a piesní, čo vedie k akémusi tematickému zmiešaniu Eucharistie ustanovenej vo štvrtok Pánovej večere a obradov utrpenia Pána na Veľký piatok.¹²³

---

¹²⁰ Porov. ADAM et al., Liturgický rok, s. 75.

¹²¹ Porov. KUNETKA, Obřad přijímání v liturgii Velkého pátku: historie, současnost, výhledy, s. 78.

¹²² Porov. ADAM et al., Liturgický rok, s. 76.

¹²³ Porov. KUNETKA, Obřad přijímání v liturgii Velkého pátku: historie, současnost, výhledy, s. 82.

Nové vydanie misála z roku 1970 zväčša len prebralo všetky zmeny, ktoré sa uskutočnili len pred pár rokmi. Preto bolo pochopiteľné, že i keď vzrastali snahy, ktoré stále pretrvávajú, o to, aby bol obrad prijímania vyčlenený z obradov Piatku utrpenia Pána, nestalo sa tak.¹²⁴ K úprave neprišlo zrejme z toho dôvodu, že tvorcovia nového misála nechceli uskutočňovať ďalšiu výraznú zmenu vo veľmi krátkej dobe. No napriek tomu, že obrad prijímania zostal rovnocennou súčasťou liturgie s obradom poklony svätému krížu, stal sa ešte jednoduchším, keď sa Eucharistia prináša v úplnom tichu a len za sprievodu dvoch sviec. Tým sa celkovo obrad prijímania vo veľkej miere podobá obradu rozdávania Eucharistie mimo omše.

2.2.3 Obrad poklony svätému krížu ako vrchol Piatku utrpenia Pána

O význame kríža v tento deň hovorí *Paschalis sollemnitatis* v norme 58:

Hac die, qua „Pascha nostrum immolatus est Christus“. Ecclesia, Passionem Domini et Sponsi sui meditans et Crucem adorans, ortum suum de latere Christi in Cruce dormientis commemorat et pro salute totius mundi intercedit.¹²⁵

V tento deň, keď „bol obetovaný Kristus, náš veľkonočný Baránok“, Cirkev rozjíma o umučení a smrti svojho Pána a Ženícha a uctieva kríž, a tak si pripomína svoj pôvod z boku Krista spiaceho na kríži a prosí za spásu celého sveta.

Vidíme, že Piatok utrpenia Pána je charakteristický rozjímaním, podobne ako nasledujúci deň. Dokonca v úvodnej norme k Piatku utrpenia Pána¹²⁶ a Svätej soboty,¹²⁷ je spoločný text, ktorý hovorí o tom, že v tento deň Cirkev rozjíma o umučení a smrti Pána, akurát, že v každý deň je už zdôraznené iné tajomstvo tohto Ježišovho vykupiteľského diela na kríži. Kým v Svätú sobotu to je jeho zostúpenie k zosnulým, v Piatok utrpenia Pána je to rozjímanie o umučení a smrti vzhľadom k pôvodu Cirkvi z Ježišovho boku na kríži, aby tak mohol byť spasený celý svet.

Preto Cirkev vyzdvihuje kríž, ktorý dominuje liturgii tohto dňa, ktorá sa sústreďuje na Ježišovu smrť, ale pritom nestráca zo zreteľa jeho konečné víťazstvo. Pretože síce je kríž

¹²⁴ Porov. KOPEČEK, Fundamentální liturgika, s. 335.

¹²⁵ CONGREGATIO PRO CULTU DIVINO, NOTITIAE. Litterae Circulares de festis Paschalibus praeparandis et celebrandis Paschalis Sollemnitatis. . 1988, roč. 24, č. 2, č. 58.

¹²⁶ Porov. Tamže, č. 58.

¹²⁷ Porov. Tamže, s. 73.

považovaný za prostriedok potupnej popravu, ale je aj zároveň znázornením vykúpenia ľudstva.¹²⁸ Jeho dôležitosť popisuje i norma 68 *Paschalis sollemnitatis*:

Pro ostensione Crucis ipsa sit satis magna et pulchra et seligatur formula prior vel altera in Missali exstantes. Hic ritus splendore huius salutis nostrae mysterii digno adimpleatur...¹²⁹

Kríž, ktorý sa má odhaliť a dať ľudu na poklonu, nech je dostatočne veľký a umelecky hodnotný. Na tento obrad si možno vybrať jednu z dvoch foriem uvedených v misáli. Treba mu dať lesk hoden tajomstva našej spásy...

Piatok utrpenia Pána sa tým pádom v liturgii nepokladá za deň smútku a náreku, ale za deň rozjímania nad Kristovou krvavou obeťou, prameňom našej spásy. Cirkev nepripravuje v tento deň pohreb, ale slávi Pánovu víťaznú smrť. Preto sa hovorí o blaženom a slávnom utrpení.¹³⁰

Do tohto tajomstva kríža nás krásnym spôsobom vovádza liturgia slova, ktorá opisuje práve to, čo sa deje skrze kríž. Štvrtá pieseň o Pánovom služobníkovi v prvom čítaní liturgie slova najskôr ukazuje spravodlivého, ktorý je vzatý z cesty nespravodlivým súdom, no napokon sa skrze neho stane Pánova vôľa. Zatiaľ čo List Hebrejom hovorí o Synovi, ktorý sa stal dokonalým skrze to, čo vytrpel, skrze kríž, ktorým spasil svet. Toto potvrdzuje i modlitba veriacich, ktorá už niekoľko storočí ukazuje vieru Cirkvi, ktorá sa práve v deň zdanlivého zlyhania Božieho diela v Ježišovi obracia k Bohu, aby mu obetovala svoje mnohé starosti a obavy, a tak očakávala zásah, ktorý zachraňuje a dáva život tak, ako je tomu pri kríži. Je teda jasné, že nech je kríž Pánovho umučenia a smrti akokoľvek ťažký a bolestivý, Cirkev neochromuje, ale vzbudzuje v nej väčšiu dôveru v Božiu pomoc a vzbudzuje v nej veľkorysú prísľuby vernosti. V neposlednom rade aj preto, že počuje akoby adresované sebe samej náreky Pána, obvinenie a výčitky, ktorými Ježiš na kríži oslovuje svoj ľud.¹³¹

Vidíme teda dve hlavné skutočnosti, ktoré vyzdvihuje dnešná liturgia. Prvou je kríž, skrze ktorý sa uskutočňuje dielo nášho vykúpenia. Druhou je zrodenie Cirkvi,¹³² ktorá

¹²⁸ Porov. HEINZ-MOHR, G., URBÁNKOVÁ, E. *Lexikon symbolů: obrazy a znaky křesťanského umění*. Pragae: Volvox Globator, 1999, s. 122.

¹²⁹ CONGREGATIO PRO CULTU DIVINO, NOTITIAE, Litterae Circulares de festis Paschalibus praeparandis et celebrandis Paschalis Sollemnitatis, č. 68.

¹³⁰ Porov. BERGAMINI, L' anno liturgico, s. 255.

¹³¹ Porov. DELLA TORRE, Liturgia del triduo pasquale, s. 73.

¹³² *Jn* 19,25-27

zvestuje, že Ježiš, Boží Syn nás svojou smrťou a zmŕtvychvstaním vyslobodil z moci Zlého a previedol do Otcovho kráľovstva. Druhý vatikánsky koncil v konštitúcii *Sacrosanctum concilium* v bode 6. toto dielo spásy, ktoré Kristus vykonal prostredníctvom kríža a pokračuje práve v liturgii, opisuje slovami: „Odvtedy sa *Cirkev neprestala zhromažďovať na slávení veľkonočného tajomstva, pričom číta, čo sa naňho v celom Písme vzťahovalo, slávi Eucharistiu, v ktorej sa sprítomňuje víťazstvo a triumf jeho smrti, a zároveň mocou Duchu Svätého vzdáva Bohu vd'aky za jeho nevýslovný dar v Kristovi Ježišovi na chválu jeho slávy.*“ A práve tieto slová krásnym spôsobom opisujú to, čo sa odohráva v dnešnej liturgii. Cirkev, ktorá sa zrodila na kríži, sa zhromažďuje, aby oslavovala Ježišovo víťazstvo na kríži, pričom však v liturgii slova číta všetko, čo sa naňho vzťahovalo.

Skutočnosť, že obrad prijímania už od momentu, keď sa stal súčasťou obradov Piatku utrpenia Pána, teda približne od siedmeho storočia, prechádzal rôznymi veľkými zmenami, poukazuje na určitý problém. Pretože síce je Eucharistia tým najväčším pokladom, ktorý nám Pán zanechal, no pokiaľ sa počas dňa, keď ženích nie je prítomný a Cirkev sa postí od pokrmu tak materiálneho ako aj duchovného, Eucharistia v očakávaní jeho príchodu vyzdvihne, dochádza k opačnému efektu, ako by bolo potrebné. Totiž tajomstvo Eucharistie, ktorej slávenie je vrcholnou anamnézou Ježišovho veľkonočného tajomstva, sa prežíva vo štvrtok počas Omše na pamiatku Pánovej večere. Obsahom Piatku utrpenia Pána je zasa skutočnosť jeho utrpenia a smrti, ktoré predstavuje liturgia slova najmä v čítaní Jánových paší a nakoniec sa objavuje v obrade uctievania kríža. Rovnako vlastný obsah má i Svätá sobota, keď Cirkev zotrváva pri Pánovom hrobe a rozjíma nad tajomstvom Ježišovho zostúpenia k zosnulým. Preto pokiaľ sa Eucharistia vyzdvihuje a prezentuje i počas týchto dvoch dní, keď sa Cirkev postí, ide o nepochopenie ich obsahu. Pretože Eucharistická liturgia bude v kontexte celého veľkonočného trojdnia predstavovať až vyvrcholenie všetkých obradov Veľkej noci, keď uzatvorí reťaz predchádzajúcich obradov s bohatou symbolikou. Od svetla k slovu, od slova k vode a od krstu a birmovania až k Eucharistii ako k sviatosti završenia nášho iniciačného zasvätenia. Eucharistia tým pádom tvorí akési hranice Veľkonočného trojdnia. Je na jeho počiatku i na konci. Preto jej umiestnenie tam, kam nepatrí, vychádza najmä z nepochopenia náplne jednotlivých dní.¹³³

---

¹³³ Porov. KUNETKA, *Obrad prijímaní v liturgii Veľkého pátku: historie, súčasnosť, výhľady*, s. 85-86.

2.3 Pánov hrob

Na úvod tejto časti by sme chceli poukázať na samotný názov a jeho význam. Termín „Boží hrob“, ako ho ľudovo zvykneme označovať, Rímsky misál nepozná. Zmienka o ňom sa nachádza len v obežníku *Paschalis sollemnitatis*, ktorý v bode 74 píše, že v kostole možno vyložiť na úctu veriacich obrazy Krista ukrižovaného alebo ležiaceho v hrobe...¹³⁴ *Missale Romanum* ho označuje ako „*sepulcrum Domini*“¹³⁵, čo slovenský preklad uvádza zhodujúcu sa s originálom ako „Pánov hrob“.¹³⁶

Keď sa pozrieme do dejín, tento názov označuje miesto, o ktorom hovorí vo svojom evanjeliu napríklad evanjelista Matúš: „*Keď sa zvečerilo, prišiel zámožný človek z Arimatey, menom Jozef, ktorý bol tiež Ježišovým učeníkom. Zašiel k Pilátovi a poprosil o Ježišovo telo. Pilát rozkázal, aby mu ho dali. Jozef vzal telo, zavinul ho do čistého plátna a uložil do svojho nového hrobu, ktorý si vytesal do skaly. Ku vchodu do hrobu privalil veľký kameň a odišiel.*“¹³⁷

Ide teda o miesto, kde bolo uložené Ježišovo telo po smrti. O tom, že kresťania tomuto miestu preukazovali od počiatku veľkú pozornosť a úctu, svedčí už spomínaná pútnička Egéria, keď píše o tom, že v noci z piatka na sobotu veriaci, no najmä klerici, spievajú hymny a antifóny počas celej noci pri Pánovom hrobe.

„*Po prepustení z Martýria sa ide do Anastasis. Po príchode sa prečíta miesto evanjelia, kde si Jozef vypýtal Pánovo telo od Piláta a uložil ho v novom hrobe. Po čítaní je modlitba, požehnanie katechumenov a veriacich a potom prepustenie. V tento deň ľud nevyzývajú, aby bdel v Anastasis, lebo je zrejmé, že ľudia sú unavení, ale aj tak je zvykom zostávať tam bdieť. Tí, ktorí chcú – či skôr tí, ktorí vládu – bdejú; tí, ktorí nevládu, nezostávajú bdieť až do rána; klerici ale, tí silnejší a mladší, tam bdejú. Po celú noc až do rána sa tam spievajú hymny a antifóny. Väčšina ľudí však zostáva bdieť, jedni od neskorého večera, iní od polnoci, ako kto vládze.*“¹³⁸

---

¹³⁴ Porov. CONGREGATIO PRO CULTU DIVINO, NOTITIAE, Litterae Circulares de festis Paschalibus praeparandis et celebrandis Paschalis Sollemnitatis, č. 74.

¹³⁵ *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Œcumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli Pp. VI promulgatum*, s. 333.

¹³⁶ Rímsky misál obnovený podľa rozhodnutia Druhého vatikánskeho koncilu, uvedený do platnosti pápežom Pavlom VI., schválený pápežom Jánom Pavlom II., s. 315.

¹³⁷ *Mt 27,57-60.*

¹³⁸ EGÉRIA, Púť do Svätej zeme, č. 37.8-9.

Keďže si veriaci neskôr chceli viac sprítomňovať udalosti, ktoré boli slávené počas Veľkonočného trojdnia, teda najmä Ježišovo umučenie a pochovanie, vznikla tendencia, najmä počas stredoveku, pripravovať v kostoloch imitáciu Pánovho hrobu. Aj keď sa takéto hroby začali pripravovať zrejme už v deviatom storočí, prvá zmienka o tomto zvyku pochádza z Anglicka z desiateho storočia. V dokumente s názvom *Regularis Concordia* sa píše o tom, že na záver obradov, ktoré sa slávil v Piatok utrpenia Pána, sa uložil kríž do vopred pripraveného symbolického hrobu, v ktorom zostal až do veľkonočného rána. O existencii Pánovho hrobu sa rovnako dozvedáme i zo životopisu svätého Udalrika (†973) z Bavorska, *Vita Sancti Udalrici*, ktorý podáva správu o tom, že do hrobu sa ukladá Najsvätejšia sviatosť, ktorá je v uzavretej nádobe.¹³⁹

O existencii Pánovho hrobu na Slovensku nám podáva správu *Missale Posoniese*, teda Bratislavský misál z roku 1341. Avšak informácie o jeho prítomnosti na našom území sa nachádzajú už skôr, a to v historických dokumentoch z dvanásteho storočia. Bratislavský misál podáva detailný opis obradu pochovania Ježiša. Obrad sa konal v Piatok utrpenia Pána za zatvorenými dverami kostola, teda bez prítomnosti veriacich. Po obrade prijímania sa do vopred pripraveného hrobu preniesol kríž spoločne s konsekrovanými hosťami v uzatvorenej nádobe.¹⁴⁰ To znamená, že sa objavuje doposiaľ neznámy a zároveň oproti predchádzajúcim zmiešaný typ Pánovho hrobu.

Prítomnosť kríža v Pánovom hrobe tu bola od počiatku tejto tradície. Vychádza to najmä z liturgie obradov Piatku utrpenia Pána, keď nebolo možné, aby si každý veriaci osobitne uctil kríž. Na našom území, ako sme to už uviedli, bola rovnako tradícia vkladať do hrobu aj Eucharistiu v uzatvorenej nádobe.¹⁴¹ Zvyk vkladať Eucharistiu do monštrancie sa však objavuje až v čase protireformácie, teda v čase boja proti náuke protestantov, ktorí popierali Ježišovu prítomnosť v Eucharistii. A zvyk vkladať monštranciu s Eucharistiou do Božieho hrobu sa zrejme rozšíril na celé územie Slovenska už v osemnástom storočí. V devätnástom storočí sa pridáva ďalší prvok, ktorým je socha Ježiša ležiaceho v hrobe.¹⁴²

---

¹³⁹ Porov. RÁBARA, P. Božie hroby v našich kostoloch / Z pohľadu liturgie sporná tradícia je pre duchovný život osožná. In: *svetkrestanstva.postoj.sk* [online] [cit. 15.03.2023]. Dostupné na internete: <https://svetkrestanstva.postoj.sk/103769/z-pohlada-liturgie-sporna-tradicia-je-pre-duchovny-zivot-osozna>

¹⁴⁰ Porov. DUBINA, J. Dp. Ján Dubina o histórii a súčasnosti Božieho hrobu. In: *tkkbs.sk* [online] [cit. 16.03.2023]. Dostupné na internete: <https://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20130330003>

¹⁴¹ Porov. ČERVEN, A. *Liturgický rok - cesta k svätosti: v Saleziánskej formácii mládeže*. Badín: Kňazský Seminár Sv. Františka Xaverského Banská Bystrica, 2003, s. 185.

¹⁴² Porov. DUBINA, Dp. Ján Dubina o histórii a súčasnosti Božieho hrobu [online] [cit. 16.03.2023]. Dostupné na internete: <https://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20130330003>

2.3.1 Význam Pánovho hrobu

Na dôležitosť miesta nazývaného Pánovh hrob počas Veľkonočného trojdnia upozorňuje niekoľko noriem *Paschalis sollemnitatis*, ktoré sa ho priamo dotýkajú. Prvá rubrika určuje jeho význam keď hovorí:

Sabbato sancto Ecclesia ad sepulcrum Domini immoratur, passionem eius et mortem, necnon ad infernos descensum meditans, et eius resurrectionem exspectans in oratione et ieiunio.¹⁴³

V Svätú sobotu Cirkev zotrúva pri Pánovom hrobe a rozjíma o jeho utrpení, smrti, zostúpení k zosnulým a očakáva jeho vzkriesenie v modlitbe a pôste.

Vidíme tak, že dôvodom zotrvávania pri Ježišovom hrobe je rozjímanie alebo aj meditácia. Jej obsahom má byť Ježišovo utrpenie a smrť, a rovnako i jeho zostúpenie k zosnulým. Zatiaľ čo prvá časť, utrpenie a smrť, boli slávené počas Piatku utrpenia Pána, druhá časť, teda jeho zostúpenie k zosnulým, sú charakteristické práve pre Svätú sobotu.

Celá táto rubrika je však prevzatá z *Ordo Hebdomade Sanctae Instauratus* z roku 1956, avšak s jednou zmenou. V prvej vete je vynechaná charakteristika Svätej soboty, ako „*dies summi luctus*“¹⁴⁴, čo znamená deň najväčšieho smútku. A práve smútok veľmi dobre vystihuje postoj, ktorý je charakteristický pre zotrvávanie pri hrobch všeobecne, a to je ticho spojené s uvažovaním, meditáciou.

Hneď nasledujúca rubrika obežníka *Paschalis sollemnitatis* sa venuje tomu, ako by malo miesto rozjímania a modlitby vyzerat':

Imago Christi crucifixi vel in sepulcro quiescentis vel ad infernos descendentis, quae mysterium Sabbati sancti illustret, necnon imago beate Mariae Virginis Perdolentis venerationi fidelium in ecclesia proponi possunt.¹⁴⁵

V kostole možno vyložiť na úctu veriacich obrazy Krista ukrižovaného alebo ležiaceho v hrobe, alebo obraz jeho zostúpenia k zosnulým, ktoré objasňujú tajomstvo Bielej soboty, ako aj obraz Bolestnej Panny Márie.

¹⁴³ CONGREGATIO PRO CULTU DIVINO, NOTITIAE, Litterae Circulares de festis Paschalibus praeparandis et celebrandis Paschalis Sollemnitatis, č. 73.

¹⁴⁴ *Ordo hebdomade sanctae instauratus*. [s.l.]: Città del Vaticano: Typis Vaticanis, 1956, č. I.d.

¹⁴⁵ CONGREGATIO PRO CULTU DIVINO, NOTITIAE, Litterae Circulares de festis Paschalibus praeparandis et celebrandis Paschalis Sollemnitatis, č. 74.

Táto rubrika v nadväznosti na prvú opäť len potvrdzuje to, čo je hlavným obsahom a náplňou Svätej soboty. Hovorí, že toto miesto, ktoré sa nazýva Pánov hrob, má samo o sebe objasňovať tajomstvo Svätej soboty, ktorým nie je ani Ježišovo umučenie, to sa slávalo v predchádzajúci deň, a ani jeho zmŕtvychvstanie, ktorému tento deň len predchádza.

2.3.2 Význam Pánovho hrobu ukrytý v tajomstve Svätej soboty

Tajomstvo Svätej soboty tým najlepším spôsobom vyjadruje svätý Augustín už spomínaným označením Veľkonočného trojdňa: „*sacratissimum triduum crucifixi, sepulti, suscitati Christi*“, keď druhý deň je dňom pochovania Krista. Pretože Ježišovým ukrižovaním a pochovaním sa nekončí jeho vykupiteľské dielo. Tie len prirodzene nadväzujú na jeho smrť. Po smrti Ježiš totiž vykonáva naše vykúpenie, zostupuje k zosnulým (do šeolu po hebrejsky alebo hádesu po grécky) tak, ako to vyznávame vo vyznaní viery.¹⁴⁶

Svätý Atanáž (†373) pripisuje Ježišovu hrobu veľký význam. Pretože jeho pochovaním sa potvrdila jeho smrť, ktorá potvrdzuje zasa to, že bol naozaj človekom. Markovo svedectvo o Ježišovom pochovaní tela tak patrí k najstaršej forme kerygmy, ktorá ohlasuje jeho smrť, pochovanie a neskôr i zmŕtvychvstanie.¹⁴⁷ Okrem toho je tu však i druhý význam Ježišovho hrobu alebo skôr jeho zostúpenia k zosnulým, a tým je jeho spolupatričnosť so všetkými ľuďmi. Tak, ako bol Ježiš počas svojho života spojený so živými ľuďmi, bol v hrobe spojený so všetkými mŕtvymi. Podľa svätého Tomáša Akvinského (†1224) je Ježišovým cieľom zostúpenia k zosnulým posledná solidárnosť Ježiša s človekom, ktorého treba spasiť. Nutnosť jeho zostúpenia na miesto zosnulých nezávisí od niečoho, čo by chýbalo na utrpení kríža, ale od prevzatia všetkých nedostatkov hriešnikov. A keďže trestom za hriech nebola iba smrť tela, ale aj trest pre dušu, ktorá bola potrestaná odňatím nazerania na Boha, Ježiš musel zostúpiť do pekiel, aby tak vykonal zadosťučinenie. Pretože pred Ježišovým príchodom išli všetky duše, aj svätých otcov, do pekiel. Preto chcel Ježiš na odpýkanie celého trestu hriešnikov nielen zomrieť, ale aj s dušou zostúpiť do pekiel.¹⁴⁸ Hans Urs von Balthasar (†1988) k tomu dodáva, že prítomnosť Vykupiteľa medzi mŕtvymi, alebo lepšie v smrti, ktorá spôsobuje, že mŕtvi sú naozaj mŕtvymi, je posledným dôsledkom vykupiteľského poslania, ktoré dostal od Otca. Ježiš je

¹⁴⁶ Porov. KUNETKA, F. Bílá sobota – druhý den Velikonočního třídění. In: *Studia Theologica*. 2007, roč. 1, č. 9, s. 5.

¹⁴⁷ Porov. BERGAMINI, L' anno liturgico, s. 265.

¹⁴⁸ Porov. VON BALTHASAR, H.U. *Teológia troch dní*. Trnava: Dobrá kniha, 2009, s. 189-190.

teda bytosťou extrémnej poslušnosti. A keďže ide o poslušnosť mŕtveho Ježiša, je to jediná poslušnosť mŕtveho človeka, ktorá teologicky existuje.¹⁴⁹

Avšak Ježišova cesta k zosnulým je potvrdená vierou vo vzkriesenie. Pretože zostúpenie k zosnulým sa v Apoštolskom vyznaní neoddeľuje od vzkriesenia, ale naopak podčiarkuje pravdu o novom Ježišovom živote, podčiarkuje pravdu o jeho smrti. A od chvíle, keď Ježiš okúsil úplné opustenie v smrti, je živý: „*Bol som mŕtvy, a hľa, žijem na veky vekov a mám kľúče od smrti a podsvetia.*“¹⁵⁰ Ježišova moc je tak daná faktom, že bol mŕtvy, vnútorne zakúsil smrť a teraz žije naveky, zbavil smrť jej moci pre seba a pre všetkých. Zostúpiť k zosnulým tak v konečnom dôsledku znamená dúfať proti všetkej nádeji, že Boh zvládne aj beznádejné.¹⁵¹ Avšak to, že veriaci majú byť poučení o zvláštnej povahe Svätej Soboty, ktorú sme sa tu snažili objasniť, ako to uvádza originálna inštrukcia v bode 76, sa v slovenskom preklade neuvádza.

*Fideles de peculiari natura Sabbati sancti edoceantur. Mores traditionesque festivaе huic diei conexa, propter celebrationem paschalem olim Sabbato sancto anticipatam, reserventur nocti et diei Paschae.*¹⁵²

Slávnostné zvyky a tradície spojené s týmto dňom a súvisiace s veľkonočným slávením anticipovaným voľakedy na Bielu sobotu, treba preniesť na noc a na deň Veľkej noci.

Prečo však došlo k tomu, že v slovenskom preklade inštrukcie chýba celá veta, ktorá je však veľmi dôležitá, netušíme. Odstránením prvej vety sa tak dosiahlo, že rubrika, ktorá obsahuje dve dôležité nariadenia, ponechala len jedno, ktoré sa vzťahuje na tradície, ktoré však majú svoj význam iba vtedy, keď sú náležite vysvetľované, tak ako o tom hovorí prvá veta. Faktom však zostáva, že bez potrebného objasnenia tajomstva Svätej soboty dochádza k jej degradácii a snahe zaplniť prázdne miesto jej významu inými náhradami.

2.3.3 *Eucharistia v Pánovom hrobe*

V predchádzajúcej časti sme sa pokúsili priblížiť význam Pánovho hrobu a poukázať na to, čo jej jeho centrom, teda modlitba a rozjímanie o Ježišovi, ktorý vytrpel muky na kríži a teraz je uložený v hrobe. V ňom však nezostáva nečinný, ale uskutočňuje dielo vykúpenia

¹⁴⁹ Porov. VON BALTHASAR, Teológia troch dní, s. 203.

¹⁵⁰ *Zjv* 1,18.

¹⁵¹ BERGAMINI, L' anno liturgico, s. 266.

¹⁵² CONGREGATIO PRO CULTU DIVINO, NOTITIAE, Litterae Circulares de festis Paschalibus praeparandis et celebrandis Paschalis Sollemnitatis, č. 76.

svojím zostúpením k zosnulým, aby tak vykúpil úplne všetkých. Nebyť tohto jeho skutku, zostúpenia do pekiel, nemohli by byť všetci spasení.¹⁵³ Preto, ako sme to už uviedli, Cirkev rozjíma nad týmto tajomstvom a za najlepší prostriedok, ako naň upriamiť myseľ, považuje už spomínanú sochu ležiaceho Ježiša v hrobe alebo obraz jeho zostúpenia k zosnulým, alebo iné výjavy približujúce toto tajomstvo.

Direktórium o ľudovej zbožnosti upozorňuje na skutočnosť, keď sa v historickom vývoji dosiahlo momentu, že sa miesto uschovania Pánovho Tela po večernej Omši na pamiatku Pánovej večere zároveň začalo pokladať za miesto nazývané „Boží hrob“.¹⁵⁴ K tomuto prepojeniu zrejme došlo tým, že počas Piatku utrpenia Pána bol uložený kríž na rovnaké miesto ako Eucharistia po skončení prijímania v týchto obradoch. Priestor, ktorý tak mal slúžiť k rozjímaniu o Kristovej smrti a pohrebe, sa stal miestom eucharistickej adorácie.

K jasnému rozlíšeniu Pánovho hrobu od miesta uschovania Eucharistie po Omši na pamiatku Pánovej večere podnecuje i spomínaný *Litterae Circulares de festis Paschalibus praeparandis et celebrandis Paschalis Sollemnitatis*, v bode 55.

Tabernaculum vel capsula formam sepulcri ne habeat, ipsaque expressio „sepulcri“ viteur: saeculum enim repositionis non paratur „pro sepulcra Domini“ repraesentanda, sed in custodiam panis eucharistici pro Communione feria VI in Passione Domini distribuenda.¹⁵⁵

Svätostánok alebo kustódia nesmú mať podobu hrobu a treba sa vyhnúť aj ich označeniu za „hrob“. Kaplnka na uloženie Najsvätejšej sviatosti sa totiž nepripravuje na znázornenie „Pánovho hrobu“, ale na úschovu eucharistického chleba prijímanie, ktoré sa dáva na Veľký piatok.

Táto rubrika tak hovorí o dôvode, prečo sa vôbec Eucharistia uchováva. Nie preto, aby bola počas Svätej Soboty Eucharistia vystavená v Pánovom hrobe, ale kvôli prijímaniu počas Piatku utrpenia Pána. Pretože zasa podľa rubriky číslo 70 by sa Eucharistia po slávení obradov v tento deň mala odniesť mimo kostola.

¹⁵³ Porov. VON BALTHASAR, Teológia troch dní, s. 207.

¹⁵⁴ KONGREGÁCIA PRE BOŽÍ KULT A DISCIPLÍNU SVIATOSTÍ. *Direktórium o ľudovej zbožnosti a liturgii Zásady a usmernenia*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha - Vojtech, spol. s. r. o., 2005, č. 141.

¹⁵⁵ CONGREGATIO PRO CULTU DIVINO, NOTITIAE, *Litterae Circulares de festis Paschalibus praeparandis et celebrandis Paschalis Sollemnitatis*, č. 55.

Distributione Communionis peracta pyxis
ad locum praeparatum extra ecclesiam
defertur.¹⁵⁶

Po skončení prijímania sa nádoba
s hostiami odnesie na pripravené miesto
mimo kostola.

Dôvod, prečo by sa Eucharistia nemala nachádzať v kostole, je jasný. Cirkev sa ju snaží vedome dať mimo pozornosti veriacich, aby sa upriamila pozornosť i na iné aspekty veľkonočného tajomstva, ktorými sú smrť, pohreb a vzkriesenie. A síce tajomstvo Eucharistie istým spôsobom súvisí s celým Veľkonočným trojdním, zvlášť je vyzdvihnuté pri Omši na pamiatku Pánovej večere a následne pri adorácii v tento večer. Napokon tajomstvo Eucharistie je len veľmi ťažko zlučiteľné práve s témou Svätej soboty, ktorou je zostúpenie k zosnulým.

S problémom umiestnenia Eucharistie v Pánovom hrobe sa však stretávame už v dvanástom storočí. Už takzvaný *Zürišský breviár* z roku 1260 obsahuje výhrady proti spájaniu dvoch takmer nespojitelných tajomstiev veľkonočného trojdna. Uvádza, že je v rozpore so všetkými rozumnými dôvodmi vkladať Eucharistiu, ktorá je skutočným a živým Ježišovým telom, do hrobu, ktorý predstavuje jeho mŕtve telo. Tento breviár to označuje za úplne neúčtivé a absurdné.¹⁵⁷

V šestnástom storočí k prepojeniu Pánovho hrobu s Eucharistiou vo výraznej miere prispelo zavedenie štyridsaťhodinovej adorácie, čo zodpovedalo obdobiu Ježišovho pobytu v hrobe, ktorá trvala od skončenia obradov Piatku utrpenia Pána až do Veľkonočnej vigílie vo Svätej noci. Keď však v stredoveku prišlo k posunutiu slávenia vigílie už na ráno, tak v snahe o udržanie štyridsiatich hodín došlo k posunutiu pohrebu už na štvrtkový večer, a jeho podvedomé spojenie s obradom prenesenia Eucharistie po večernej omši tohto dňa. Tak došlo k chápaniu tohto miesta ako Pánovho hrobu a zároveň sa Štvrtok na pamiatku Pánovej večere začal chápať ako prvý deň Veľkonočného trojdna.¹⁵⁸

---

¹⁵⁶ CONGREGATIO PRO CULTU DIVINO, NOTITIAE, Litterae Circulares de festis Paschalibus praeparandis et celebrandis Paschalis Sollemnitatis, č. 70.

¹⁵⁷ RÁBARA, Božie hroby v našich kostoloch / Z pohľadu liturgie sporná tradícia je pre duchovný život osožná [online] [cit. 15.03.2023]. Dostupné na internete: <https://svetkrestanstva.postoj.sk/103769/z-pohlada-liturgie-sporna-tradicia-je-pre-duchovny-zivot-osozna>

¹⁵⁸ Porov. KUNETKA, Bílá sobota – druhý den Velikonočního třídění, s. 16.

2.4 Obrad svetla

Len veľmi málo liturgických slávení má taký bohatý obsah a symbolizmus ako Veľkonočná vigília vo Svätej noci, ktorá je stredom alebo aj srdcom celého liturgického roka. Od nej sa odvíja každá iná oslava a vrcholí v obetovaní Ježišovej veľkonočnej obete. V tejto noci Cirkev slávi najplnším sviatosťným spôsobom dielo vykúpenia a dokonalú oslavu Boha. Je to spomienka, prítomnosť a zároveň očakávanie.¹⁵⁹

2.4.1 Noc bdenia

Tak, ako je Veľkonočná nedeľa Pánovho zmŕtvychvstania zasadená do celku Ježišovho vykupiteľského diela, rovnako je tomu i pri obrade svetla, ktorým sa začína slávenie vigílie. Jej význam a náplň popisuje hneď prvá norma *Paschalis sollemnitatis*:

Ex antiquissima traditione, ista nox est observabilis Domino, et Vigilia quae in ea celebratur, noctem sanctam commemorando qua Dominus resurrexit, habetur ut „mater omnium sanctarum Vigiliarum“. In ea enim Ecclesia resurrectionem Domini vigilando exspectat, eamque sacramentis initiationis christianae celebrat.¹⁶⁰

Podľa pradávnej tradície táto noc je očakávaním Pána a vigília, ktorá sa v nej slávi, pripomína svätú noc, v ktorú Pán vstal z mŕtvych, a pokladá sa za „matku všetkých svätých vigílií“. V nej totiž Cirkev bdie, očakáva Pánovo zmŕtvychvstanie a slávi ju sviatosťami kresťanského zasvätenia.

Nasledujúce normy 78-80 popisujú dôležitosť slávenia vigílie v noci. Aj keď predchádzajúce dni veľkonočného trojdnia majú normami odporúčaný čas slávenia, žiaden z nich nemá takú dôležitosť, ako je tomu pri vigílii. Norma číslo 78 výslovne určuje, že vigília sa má konať v noci, nemá sa začať pred súmrakom a zároveň sa má skončiť pred svitaním nedeľného rána. Zároveň poukazuje na zvyk nedodržovania tohto nariadenia, keď sa čas slávenia nedodríava na základe rôznych dôvodov, no pokiaľ ide o polnočnú omšu Narodenia Pána, pri tej sa takmer nikdy nepripúšťa kompromis v zmene času.¹⁶¹

Dôvodom pre slávenie vigílie v noci však nie je len kresťanský zvyk. Príkaz sláviť Veľkú noc, Paschu v noci vychádza už zo Starého zákona. Už Hebreji v Egypte očakávali

¹⁵⁹ Porov. BERGAMINI, L' anno liturgico, s. 273.

¹⁶⁰ CONGREGATIO PRO CULTU DIVINO, NOTITIAE, Litterae Circulares de festis Paschalibus praeparandis et celebrandis Paschalis Sollemnitatis, č. 77.

¹⁶¹ Porov. Tamže, č. 78.

Pánov prechod, ktorým ich vyslobodil z otroctva práve v noci. „*Bola to noc bdenia, zasvätená Pánovi, keď ich vyviedol z Egypta. To je tá Pánova noc, ktorú majú bdením sláviť všetci Izraeliti z pokolenia na pokolenie.*“¹⁶²

Podľa Pánovho nariadenia tak Izraeliti každoročne slávil Paschu v noci. Pripomínali si udalosť Exodu, keď ich Boh zázračne zachránil. „*Aj potom, keď vojdete do krajiny, ktorú vám dá Pán, ako to prisľúbil, takto zachovávajte tento zvyk! A keď sa vás opýtajú vaše deti: Čo to máte za zvyk?, vy odpoviete: To je obetovanie paschy pre Pána, ktorý obišiel domy Izraelitov v Egypte, keď bil Egyptčanov a keď naše domy ušetril.*“¹⁶³ Avšak táto udalosť u Izraelitov nebola len akousi spomienkou na veľký Boží skutok, ale bola aj sprítomnením udalosti spásy v dejinách. Pretože Pascha bola zároveň slávená ako očakávanie, teda predobraz budúcej pravej Paschy. To znamená v noci, keď príde Spasiteľ.¹⁶⁴

Po príchode Ježiša na tento svet a uskutočnení jeho Paschy sa však mení doteraz načrtnutá štruktúra starozákonnej noci bdenia, teda vigílie spomienky, prítomnosti a očakávania sa obohacuje o skutočnosť ukrižovania, pochovania a zmŕtvychvstania Ježiša. Kresťania práve preto už od začiatku slávil Veľkú noc v noci. Aby tak oslávili celý plán spásy v jednotnej a trvalej vízii od stvorenia po parúziu. Slávenie vigílie poukazuje na rozhodné vyjadrenie viery Cirkvi v jednotu dvoch zákonov. A tak, ako mala starozákonná Pascha eschatologický rozmer očakávania Spasiteľovho príchodu, má ho i nová novozákonná Pascha podľa Ježišových slov: „*Bedrá majte opásané a lampy zažaté! Bud'te podobní ľudom, ktorí očakávajú svojho pána, keď sa má vrátiť zo svadby, aby mu otvorili hneď, ako príde a zaklope.*“¹⁶⁵ Tento návrat sa predvída práve v noci.¹⁶⁶ V Pasche totiž spoločenstvo spomína a znovu prežíva spásnu udalosť Ježišovej smrti a vzkriesenia. Toto prežívanie sa uskutočňuje v stave očakávania, tak ako Izraeliti, alebo skôr v eschatologickom napätí. A je to práve veľkonočná vigília so svojím symbolickým vnútorným významom, čo zaručuje, v istom zmysle, udržiavanie tejto rovnováhy medzi spomienkou a očakávaním.¹⁶⁷

---

¹⁶² Ex 12,42.

¹⁶³ Ex 12,25-27.

¹⁶⁴ Porov. CONGREGATIO PRO CULTU DIVINO, NOTITIAE, Litterae Circulares de festis Paschalibus praeparandis et celebrandis Paschalis Sollemnitatis, č. 79.

¹⁶⁵ Lk 12,35-36.

¹⁶⁶ Porov. KOPEČEK, Fundamentální liturgika, s. 336.

¹⁶⁷ Porov. BERGAMINI, L' anno liturgico, s. 275.

Vidíme tak, že nočné slávenie Veľkonočnej vigílie má veľký význam. Opravdivý dôvod nočnej povahy tohto slávania je v podstate vo veľkonočnej skutočnosti, ktorú má vyjadrovať, teda prechod. Symbol prechodu z tmy na svetlo, z noci do dňa a ešte lepšie, svetlo, čo premáha tmu, deň, čo premôže noc, vyjadruje najhlbšie tajomstvo Paschy: prechod Izraelitov z otroctva na slobodu, Ježišov prechod zo smrti k slávnemu životu, prechod veriacich v Ježiša z hriechu k Božiemu životu. Táto skutočnosť je poeticky a veľmi krásnym spôsobom vyjadrená vo Veľkonočnom chválospeve, ktorý opisuje obrovské skutky, ktoré Boh vykonal v tejto noci:

„Toto je noc, v ktorej si našim otcom, synom Izraela pomohol prejsť suchou nohou cez Červené more, keď si ich vyviedol z Egypta. Toto je noc, v ktorej jas ohnivého stĺpa rozohnal temnoty hriechu. Toto je noc, ktorá dnes na celej zemi veriacich v Krista vymaňuje z neprávosti sveta a z otroctva hriechu, vracia im Božiu milosť a vovádza ich do spoločenstva svätých. Toto je noc, v ktorej Kristus rozlámal okovy smrti a víťazne vstal z hrobu.“¹⁶⁸

V dejinách slávania Veľkonočnej vigílie však došlo k veľmi nepochopiteľnému javu, keď sa z rôznych dôvodov čas jej slávania začal z noci posúvať na oveľa skoršie hodiny. Po vydaní *Missale Romanum* Pia V. (†1504 – 1572) v roku 1570 sa matka všetkých vigílií dokonca slávila už zavčas ráno v Svätú sobotu¹⁶⁹. Obrady vigílie boli zároveň označené ako *Ordo Sabbati sancti*, čím už neprináležali Veľkonočnej Nedeli Pánovho zmŕtvychvstania, ktorá dostala vlastný formulár, ale sobote, čím úplne stratili význam tak Svätá sobota, ako i Veľkonočná vigília.¹⁷⁰ Až po roku 1951 vďaka reforme Veľkonočného trojdnia došlo k jej presunu na večer.

Dnes však opäť nastáva určitý odklon od slávania vigílie v noci. A hoci jej slávenie nepripúšťa iný čas, dochádza k jeho prispôbovaniu podľa potreby napriek tomu, že spievať spomínané slová *Toto je noc* ešte za svetla nielen ochudobňuje aktuálne prežívanie veriacich, ale pozbavuje slávenie jeho hlavného zmyslu, teda prechodu od tmy k svetlu, od smrti k životu. Teológ Adrien Nocent k tejto praxi poznamenáva: Nie je to normálne, že Vianoce, ktoré sú samy osebe sviatkom v dôsledku Paschy, sa prežívajú viac

---

¹⁶⁸ Rímsky misál obnovený podľa rozhodnutia Druhého vatikánskeho koncilu, uvedený do platnosti pápežom Pavlom VI., schválený pápežom Jánom Pavlom II., s. 334.

¹⁶⁹ Porov. ADAM et al., Liturgický rok, s. 80.

¹⁷⁰ Porov. KUNETKA, Bílá sobota – druhý den Velikonočního třídení, s. 1.

ako Pascha sama, ktorá je centrom celého kresťanského života, kým Vianoce sú iba východiskovým bodom a vznikli ako náhrada pohanskej oslavy slnka *sole invicto*.¹⁷¹

Zvýšená pozornosť nočnému rázu Veľkonočnej vigílie však nie je len akýmsi bazírovaním na niečom málo podstatnom, práve naopak. Slávenie v noci je základom celého liturgického slávenia Veľkej noci. Pretože len vtedy je možné pochopiť význam a hĺbku liturgie, ktorá sa v túto noc slávi. Ved' len v samotných liturgických textoch, okrem rubriík, sa slovíčko *noc*, ktoré sa vzťahuje na túto noc, vyskytuje až šesťkrát.

V tejto súvislosti na natláča otázka, ako je možné, že na Slovensku bola podľa *Direktória* v roku 2023 stanovená Hora *competens* na presný čas západu slnka podľa najzápadnejšieho bodu Slovenska. Pretože, ak sa aj slávenie vigílie začne v čase západu slnka na danom mieste, predpis o tom, že sa má sláviť v noci, nebude dodržaný. Noc charakteristická tmou, sa totiž začína až po súmraku, ktorý trvá približne pol hodinu po západe slnka.

Avšak pri takejto formulácii by to znamenalo, že odporujeme norme číslo 78 *Paschalis sollemnitatis*, ktorá v slovenskom preklade hovorí práve o tom, že vigília sa nesmie začať pred súmrakom, čiže za súmraku sa môže:

Toto celebratio Vigiliae paschalis peragitur noctu, ita ut vel non incipiatur ante initium noctis vel finiatur ante diluculum diei. Quae regula stricte interpretanda est...¹⁷²

Celá slávnosť Veľkonočnej vigílie sa koná v noci. Nemá sa začať pred súmrakom a má sa skončiť pred svitaním nedeľného dňa. Túto zásadu treba doslovne chápať...

Pri porovnaní slovenského prekladu s originálnym znením je však zreteľné, že pri preklade nastala podstatná chyba. Pretože latinská norma hovorí o tom, že vigília sa nemá začať pred „začatím noci“, čo zapadá do kontextu, ktorý sme sa snažili ozrejmiť, že Veľkonočná vigília je slávnosťou, ktorá sa má konať v noci. Rovnaký preklad, ktorý hovorí o začiatku až po začatí noci, je použitý i v českom preklade danej normy.¹⁷³

¹⁷¹ Porov. BERGAMINI, L' anno liturgico, s. 279.

¹⁷² CONGREGATIO PRO CULTU DIVINO, NOTITIAE, Litterae Circulares de festis Paschalibus praeparandis et celebrandis Paschalis Sollemnitatis, č. 78.

¹⁷³ 15_Velikonocni_svatky. In: *liturgie.cz* [online]. Dostupné na internete: <https://www.liturgie.cz/shared/clanky/102/2001-CCDDS-Velikonocni-svatky-CZ.pdf>

Zmätok, ktorý vládne na Slovensku ohľadom tejto normy, však ešte znásobilo nové vydanie Rímskeho misála v roku 2021, ktorý túto normu prevzal, avšak vyjadrenie „pred súmrakom“, ktorý je definovaný ako prechodný čas medzi dňom a nocou,¹⁷⁴ a ktorý teda v žiadnom prípade nie je nocou, nahradil slovami „pred zotmením.“¹⁷⁵ Tento čas „pred zotmením“, je však veľmi ťažko definovateľným termínom, pretože čas pred zotmením je i čas ráno, po východe slnka.

2.4.2 Symbolika Obradu svetla

Paschalis sollemnitatis sa v bodoch 82 – 84 venuje prvej časti vigílie, ktorá oslavuje svetlo obradmi svetla, požehnaním ohňa, zapálením Veľkonočnej sviece a nakoniec Veľkonočným chválospevom. Veď Ježiš je svetlom sveta hlavne svojím zmŕtvychvstaním.

Toto označenie Ježiša za svetlo však nie je ničím úplne novým. Pretože so symbolom svetla sa stretávame už v Starom zákone, ktorý z istej časti využíva obraz slnka v pohanských kultoch. Svetlo v Starom zákone bolo poslom Božieho oslobodenia a večnej spásy. A presne túto symboliku preberá i kresťanstvo a aplikuje ju na Ježiša. Toto svetlo, ktorým je Ježiš, je spásou a prijíma sa skrze krst. Pretože v prvotnej Cirkvi bol krst označovaný ako *fōstimos*, *fōstima*, teda osvietenie. Tí, ktorí mali byť pokrstení sa tak označovali ako *illuminadi*, *fótizomenoi*. Pri tejto silnej symbolike Ježiša ako svetla tak neprekvapuje, že kresťania počas večerného officia sláveného pri západe slnka a na začiatku noci boli vedení k tomu, aby vzdávali Bohu vďaky pri pohľade na zapálenú sviecu, ako symbol Ježiša, svetla sveta.¹⁷⁶

2.4.3 Dejiny obradu svetla

Dostávame sa k prameňom obradu svetla vo Veľkonočnej vigílii, ktorý pochádza zo starovekého *Lucernária*,¹⁷⁷ teda zvyku sprevádzať zapáľovanie večernej lampy modlitbou vďaky za svetlo.¹⁷⁸ Tento zvyk môže pochádzať zo židovského zvyku rozsvetčovania lúč pri večernej obeti, ale oveľa pravdepodobnejší pôvod, už ako sme to naznačili, je z pohanských zvykov.¹⁷⁹

---

¹⁷⁴ Porov. Súmrak. In: *Wikipédia* [online] [cit. 16.04.2023]. Dostupné na internete: <https://sk.wikipedia.org/w/index.php?title=S%C3%BAmrak&oldid=7281277>

¹⁷⁵ Rímsky misál obnovený podľa rozhodnutia Druhého vatikánskeho koncilu, uvedený do platnosti pápežom Pavlom VI., schválený pápežom Jánom Pavlom II., s. 319.

¹⁷⁶ Porov. TAFT, *Život z liturgie*, s. 183-186.

¹⁷⁷ Porov. KOPEČEK, *Fundamentální liturgika*, s. 337.

¹⁷⁸ Porov. TICHÝ, R. *Exsultet*. Praha: Krystal OP, 2018, s. 11.

¹⁷⁹ Porov. TAFT, *Život z liturgie*, s. 187.

Z konca štvrtého storočia nachádzame dôkaz o existujúcom lucernáriu, ktoré sa konalo v Jeruzaleme u pútničky Egérie. Píše, že potom, ako sa prinieslo svetlo zvnútra jaskyne, od ktorého boli zapálené všetky lampy a sviece, sa spievali žalmy a hymny.¹⁸⁰

Popis lucernária Veľkonočnej vigílie z Jeruzalema sa nám zachoval z čias svätého Augustína. Obrad je veľmi jednoduchý. Biskup zaspieval *Žalm 113*, zapálil lampu, prípadne tri a zapálili sa aj lampy prítomných. V šiestom storočí prišlo k obdivuhodnému rozvoju modlitieb nad veľkonočnou sviecou. V benevetskej liturgii mal *ritus luminis* svoje miesto až uprostred liturgie slova, pred posledným čítaním. Biskup sám zapaloval veľkonočnú sviecu umiestnenú pri oltári, a keď diakon zaspieval *Lumen Christi*, biskup ju pomazal krizmou.¹⁸¹

Laus cerei, teda chválospev, ktorým sa ospevovala veľkonočná svieca, sa do rímskej pápežskej liturgie dostal zrejme až v deviatom storočí, teda podstatne neskôr, ako tomu bolo v Jeruzaleme. Išlo o požehnanie jednej zo sviec, ktoré sa nosili v procesii. Rovnako z deviateho storočia sa zachovala zmienka o popise obradov z územia Francúzska od biskupa Amalaria († 850), ktorý uvádza prinesenie svetla biskupom a zapálenie siedmich lám, vyrytie kríža do paškálu umiestneného uprostred kostola, jeho zapálenie novým ohňom a požehnanie chválospevom *Exultet*, ktorý prednáša diakon. Amalarius rovnako v tejto svojej správe hovorí o tom, že sa začiatok vigílie posunul z večera na trinástu hodinu. Z desiateho storočia pochádza vpísanie písmen alfa a omega a rovnako vtlačenie piatich kadidlových zrn do sviece. Pôvodne sa z ohňa do kostola prinášalo viac zapálených sviec na jednom svietniku a to z čisto praktických dôvodov, aby nedošlo k jeho sfúkaniu vetrom. Do tohto sprievodu bolo v jedenástom storočí z benevetskej liturgie pridané zvolanie *Svetlo Kristovo* s odpoveďou *Bohu vďaka*. Rovnako sa v tomto období prenieslo spievanie veľkonočného chválospevu od oltára k ambone. Predtým, ako sa ustanovil zvyk ponechávať veľkonočnú sviecu v kostole až do Nanebovstúpenia Pána, bola svieca na Druhú veľkonočnú nedeľu rozlámaná a bola rozdaná veriacim na znak toho, že Ježiš bude svojim verným odmenou pri vzkriesení.¹⁸²

Obrad svetla v dvanástom storočí, teda požehnanie ohňa, prinesenie plameňa do kostola a zapálenie veľkonočnej sviece, však bol stále vnímaný ako niečo cudzie v rímskej liturgii. Svedčí o tom nielen skutočnosť, že pápež na ňom nebol účastný, ale

---

¹⁸⁰ Porov. EGÉRIA, Púť do Svätej zeme, č. 24.4.

¹⁸¹ Porov. TICHÝ, Exsultet, s. 11-14.

¹⁸² Porov. Tamže, s. 22-24.

rovnako i to, že diakon, ktorý spieval Exsultet, mal oblečený iný odev¹⁸³ ako počas vigílie, ktorá sa pôvodne začínala až liturgiou slova. Inak mal obrad už takmer rovnakú podobu ako ho poznáme dnes. Najskôr sa požehnal a pokropil požehnanou vodou čerstvo založený oheň, ktorý mal byť podľa starogermánskych a antických predstáv vykresaný z kremeňa,¹⁸⁴ od ktorého sa zapálilo niekoľko sviec spojených dohromady, aby ich nesfúkol vietor. Počas vstupu do baziliky diakon, ktorý niesol tieto sviece sa trikrát zastavil a spieval *Svetlo Kristovo*, ľudia odpovedali *Bohu vd'aka*. Potom podal sviece akolytovi, vložil kadidlo do kadidelnice a začal od ambóny spievať spev na požehnanie sviece na spôsob prefácie. Potom ako diakon predniesol slová *Prijmi, Otče svätý, túto sviecu, ako večernú obeť*, diakon zobral päť zrníek tymianu, vtlačil ich do sviece v tvare kríža a incenzoval ju. Keď následne povedal slová *ktorú ku cti Božej rozsvietil planúci oheň*, zobral sviečky od akolytu a zapálil sviecu novým ohňom. Po ukončení spevu sa šiel diakon prezliecť do omšového rúcha a hneď nasledovalo čítanie z knihy Genesis.¹⁸⁵

Ďalšie zmeny boli už len menšieho formátu, okrem presunu slávenia na poludnie a dokonca až na ráno po vydaní buly *Santissimus* pápežom Píom V., v roku 1566, ktorou zakázal všetky večerné omše.¹⁸⁶ Na Obrade svetla sa začal zúčastňovať i celebrant a pôvodne čisto praktické nesenie viacerých sviec bolo zritualizované, takže ich počet sa ustálil na tri, pri každom zvolaní *Lumen Christi* sa zapálila jedna svieca a pribudlo pokľaknutie. Rovnako pribudlo požehnanie diakona pred spevom chválospevu. Zvyk modliť sa za toho, kto prednáša chválospev, však pochádzal už z ôsmeho storočia. V takejto podobe sa obrad svetla dostal do misálu vydaného po Tridentskom koncile v roku 1570.¹⁸⁷

Po reforme Veľkonočného trojdnia v roku 1955 bol začiatok vigílie opäť presunutý na noc. Rovnako vsadenie zrní tymianu a označenie sviece letopočtom a písmenami alfa a omega bolo zaradené na začiatok obradu. Voči námietkam, že toto nie je pôvodné, existuje svedectvo dvoch rímskych dokumentov z 12. storočia, ktoré zaraďujú vpísanie kríža, písmen

---

¹⁸³ Pôvodným liturgickým odevom všetkých služobníkov bol ornát. Dalmatika ako špecifický odev diakona sa objavuje až neskôr: v kajúcich bohoslužbách a vigíliách bol diakonským odevom ornát, ktorý sa udržal až do novoveku. Keď si teda diakon k lucernáriu obliekal dalmatiku a nie ornát, naznačovalo to, že lucernárium predstavuje v liturgii novinku.

¹⁸⁴ Porov. ADAM et al., *Liturgický rok*, s. 82.

¹⁸⁵ Porov. TICHÝ, *Exsultet*, s. 24-27.

¹⁸⁶ Porov. ADAM et al., *Liturgický rok*, s. 80.

¹⁸⁷ Porov. TICHÝ, *Exsultet*, s. 26.

a letopočtu každý na iné miesto. Jeden pred samotné požehnanie ohňa, druhý po chválospeve o svieci.¹⁸⁸

2.4.4 *Súčasná podoba Obradu svetla*

V súčasnosti sa Obrad svetla začína mimo kostola tak, ako tomu bolo v minulosti. Norma číslo 82 *Paschalis sollemnitatis* kladie dôraz na to, aby sa všetky úkony a gestá tejto časti konali dôstojne a povznesene, aby tak veriaci mohli pochopiť ich skutočný význam, ktorý obsahujú texty a modlitby, ktoré sa prednášajú.

Prvou časťou Obradu svetla je požehnanie ohňa, ktorý ako živel rozjasňuje, zahrieva a očisťuje, rovnako ako Ježiš, ktorý nás zbavil večnej smrti.¹⁸⁹ Oheň má byť z dreva a plameň by mal byť dostatočne veľký, aby naozaj rozptýlil tmu a osvetlil noc.¹⁹⁰ Oheň je tak symbolom Božieho svetla, ktoré nám daroval Boh skrze svojho Syna Ježiša¹⁹¹ tak, ako to zaznieva v modlitbe požehnaní ohňa.¹⁹²

Potom nasleduje príprava veľkonočnej sviece, ktorá je symbolom zmŕtvychvstalého Ježiša. Od nej sa následne pripaľujú sviece, ktoré sú symbolom nového života, ktoré nám sprostredkoval Ježiš prostredníctvom Ducha Svätého pri jeho zmŕtvychvstaní.¹⁹³ Ako hovoria normy, keďže ide o pravdivosť znaku, veľkonočná svieca musí byť pripravená z vosku, ako to neskôr zaznieva vo Veľkonočnom chválospeve. Zároveň má byť každý rok nová, keďže sa do nej okrem kríža a písmen vyrývajú i číslice aktuálneho roka. Svieca má byť len jedna a nesmie byť olejová či vyrobená z umelého materiálu či iných imitácií.¹⁹⁴

Po zapálení veľkonočnej sviece sa zoradí sprievod, na čele ktorého ide turiferár a hneď za ním diakon alebo iný posluhujúci nesúci veľkonočnú sviecu. Počas tohto sprievodu, ktorý vchádza za tmy do kostola, diakon trikrát spieva *Svetlo Kristovo*, ľud odpovedá *Bohu vd'aka*. Počas tejto procesie si od veľkonočnej sviece najskôr po prvom

---

¹⁸⁸ Porov. TICHÝ, Exsultet, s. 27.

¹⁸⁹ Porov. BERGER, KONZAL, Liturgický slovník, s. 333.

¹⁹⁰ Porov. CONGREGATIO PRO CULTU DIVINO, NOTITIAE, Litterae Circulares de festis Paschalibus praeparandis et celebrandis Paschalis Sollemnitatis, č. 82.

¹⁹¹ Porov. FILIPEK, A. *Cez symbolickú reč liturgických znakov bližšie ku Kristovi*. Trnava: Dobrá kniha, 2001, s. 179.

¹⁹² Porov. Rímsky misál obnovený podľa rozhodnutia Druhého vatikánskeho koncilu, uvedený do platnosti pápežom Pavlom VI., schválený pápežom Jánom Pavlom II., s. 320.

¹⁹³ Porov. BERGAMINI, L' anno liturgico, s. 280.

¹⁹⁴ Porov. CONGREGATIO PRO CULTU DIVINO, NOTITIAE, Litterae Circulares de festis Paschalibus praeparandis et celebrandis Paschalis Sollemnitatis, č. 82.

zvolaní zapáli svoju sviecu kňaz, po druhom všetci veriaci, po tretom sa v kostole zažnú svetlá okrem sviec na oltári.¹⁹⁵

Veľkonočný a eschatologický význam tejto procesie je jasný. Sme nový Boží ľud, zrodený z Paschy. A ako pútnici nasledujeme zmŕtvychvstalého Ježiša, našu hlavu a svetlo sveta púšťou tohto života k nebeskej vlasti.¹⁹⁶ Nasledovanie jediného ohňa, ktorý vstupuje do kostola na veľkonočnej svieci, nám pripomína, ako synov Izraela pri odchode z Egypta viedol v noci ohnivý stĺp. A rovnako, ako za ním kráčali Izraeliti, všetci veriaci sú povolaní kráčať za zmŕtvychvstalým Ježišom.

Potom nasleduje Veľkonočný chválospev, nazývaný aj *Exultet* podľa jeho prvého slova, ktorým sa začína. Je to dlhý a rozsiahly spev, ktorý v podobe lyrickej básne opisuje celé veľkonočné tajomstvo vložené do plánu spásy.¹⁹⁷ Jeho pôvod je od neznámeho autora, ktorý bol však veľmi dobre oboznámený s teológiou svätého Ambróza a Augustína, s textami pohanského Vergília a dokonca ariánskeho Asteria Sofistu. Za dátum jeho vzniku je možné považovať šieste storočie, keďže jeden omšový formulár z roku 585 veľkonočný chválospev cituje.¹⁹⁸

---

¹⁹⁵ Porov. Rímsky misál obnovený podľa rozhodnutia Druhého vatikánskeho koncilu, uvedený do platnosti pápežom Pavlom VI., schválený pápežom Jánom Pavlom II., s. 322-323.

¹⁹⁶ Porov. BERGAMINI, L' anno liturgico, s. 281.

¹⁹⁷ Porov. CONGREGATIO PRO CULTU DIVINO, NOTITIAE, Litterae Circulares de festis Paschalibus praeparandis et celebrandis Paschalis Sollemnitatis, č. 84.

¹⁹⁸ Porov. TICHÝ, Exsultet, s. 28.

3 PODNETY PRE SÚČASNÚ PRAX

V druhej kapitole sme sa po predstavení určitého kontextu a významu Veľkonočného trojdnia zamerali na vybrané liturgické symboly. Ako sme naznačili, síce formujúcim prvkom pre všetky slávenia bola najmä jeruzalemská liturgia, no slávenia nezostali iba pri nej a začali do nich prenikať rôzne iné prvky. Niektoré sa stali prínosom a obohatili liturgiu Veľkonočného trojdnia. No vyskytli sa i také, ktoré nespôsobili prínos, ale skôr naopak, liturgii a jej vnímaniu uškodili, i keď sa pôvodne vnímali ako prínosné.

3.1 Obrad umývania nôh

Niektorí kritici by mohli namietat', prečo sme vôbec venovali takú veľkú pozornosť Obradu umývania nôh a prečo sme ho v tejto práci umiestnili azda na jednu úroveň s Poklonou krížu v Piatok utrpenia Pána. Ved' predsa tento obrad nie je povinný, zostáva na celebrantovi, či sa uskutoční, a ešte donedávna, pred pár desiatkami rokov, nebol vôbec súčasťou Omše na pamiatku Pánovej večere.

Aj keď posledný argument je pravdivý, je tomu tak iba vo veľmi úzkom zmysle. Pretože tento obrad v iných podobách, akú má dnes, má obrovskú tradíciu a históriu, ako sme sa na to snažili poukázať. Ved' predsa vychádza z Ježišovho príkazu lásky v Jánovom evanjeliu. A ako vieme, evanjelista Ján nepodáva priebeh Poslednej večere, ale poukazuje práve na tento Ježišov skutok, ktorý vykonal vo Večeradle. Ján teda namiesto toho, aby vyzdvihol Eucharistiu, vyzdvihuje Ježišovu lásku a jeho odovzdanosť pre spásu všetkých ľudí. Pretože len v tomto svetle je možné pochopiť Eucharistiu, v ktorej je ukryté Ježišovo obetovanie sa na kríži. A rovnako ako Ježiš neprišiel položiť svoj život iba za niektorých, ale za všetkých, sú všetci Ježišovi učeníci zaviazaní týmto príkazom lásky bez akejkoľvek výnimky a rozdielu. Ježiš umyl nohy všetkým. Aj Judášovi, o ktorom vedel, že ho zradí. Tak, ako to niekoľkokrát zdôraznil pápež František vo svojich homíliách v tento deň, Ježiš sa stal pre nás otrokom a toto chce aj od nás, aby sme sa nimi stali aj my podľa jeho vzoru.

Preto pápež František zmenil normu, ktorá doteraz zahŕňala len mužov, aby sa čo najlepším možným spôsobom vyjadril zmysel tohto obradu, ktorý je tým najlepším možným vstupom do Veľkonočného trojdnia. Pretože Obrad umývania nôh vyjadruje a dáva nám pochopiť to, čo sa odohráva v nasledujúci deň na kríži, keď sa Ježiš stáva otrokom pre našu spásu.

Kardinál Atrhur Roche vo svojom komentári k dokumentu *In Missa in cena Domini*, tento jeho význam po zmene pápeža Františka, keď doň zahrnul všetkých ľudí popisuje takto: „*Význam obradu teraz nespočíva natoľko vo vonkajšej podobnosti s tým, čo robil Ježiš, ale skôr vo vnútornom zmysle toho, čo robil a čo má všeobecný dosah: totiž jeho darovanie sa „až do krajnosti“ za spásu ľudského rodu a jeho láska, ktorá všetkých objíma a pri nasledovaní jeho príkladu všetkých zblízuje. V príklade, ktorý nám dal – aby sme robili, ako on urobil nám, ide totiž o viac než len o fyzické umývanie nôh druhým, pomocou neho máme pochopiť všetko, čo toto gesto vyjadruje v službe konkrétnej lásky k bližnému.*“¹⁹⁹ V tomto texte je tak jednoznačne vyjadrený význam tohto obradu po zahrnutí všetkých ľudí. Už nejde len o nejakú skupinu, ale ide o všetkých. Keď teda vysvätený služobník umýva nohy vybraným osobám, nielen napodobňuje to, čo vykonal Ježiš, ale on to v danom momente sprítomňuje.

Je očividné, že toto gesto má obrovský význam a hĺbku, pretože ide o viac ako len o fyzické umývanie nôh, ako to vyjadruje Atrhur Roche vo svojom komentári. Celkovo tak nejde ani tak o napodobnenie Ježišovho príkazu, ako o jeho sprítomnenie. Pretože jeho konanie nás má všetkých spájať. A z toho dôvodu sa nazdávame, že aktuálna rubrika Rímskeho misála, ktorá hovorí o tom, že ak je to vhodné, tak sa po homílii môže konať obrad umývania nôh,²⁰⁰ je momentálne vyhovujúca a správna. Pretože ak by sa tento obrad stal povinným, mohlo by dôjsť k tomu, že ak veriaci nebudú dostatočne poučení o jeho význame, stane sa z neho iba „divadlo“. Vtedy by sa odvrátila pozornosť veriacich od dvoch ďalších tajomstiev tejto omše, ktorými sú Eucharistia a sviatosť kňazstva, ktoré priamo vychádzajú z Pánovho príkazu lásky. Význam Eucharistie dokážeme pochopiť len vtedy, keď pochopíme Ježišovu lásku, ktorú od nás vyžaduje. A úloha sviatosti kňazstva sa rovnako najkrajšie ukazuje práve v Obrade umývania nôh, keď sa kňaz skláňa a stáva sa služobníkom všetkých, podľa Ježišovho príkazu lásky.

Vidíme tak, že napriek tomu, že Večerná omša vo Štvrtok Pánovej večere obsahuje tri hlavné tajomstvá, na ktoré sa má kňaz v homílii zamerať, v skutočnosti ich základ tvorí len jedno tajomstvo. Pánov príkaz lásky. Preto by bolo určite prínosné, ak by sa naň ešte viac upriamila pozornosť, a to možno aj jeho zakomponovaním do názvu tohto dňa. Za vhodný vzor sa nám javí kolekta, ktorá definuje Eucharistiú, ktorú Ježiš ustanovil počas

---

¹⁹⁹ Porov ROCHE, *Commentaria Il significato della lavanda dei piedi Vi ho dato l'esempio*, s. 96.

²⁰⁰ Porov. Rímsky misál obnovený podľa rozhodnutia Druhého vatikánskeho koncilu, uvedený do platnosti pápežom Pavlom VI., schválený pápežom Jánom Pavlom II., s. 281.

svojej večere ako „*hostinu Pánovej lásky*“ keď hovorí: „*Bože, zišli sme sa osláviť pamiatku najsvätejšej večere, pri ktorej tvoj jednorodený Syn, prv než seba samého vydal na smrť, zveril svojej Cirkvi novú a večnú obeť ako hostinu svojej lásky...*“²⁰¹ A práve toto je a má byť Eucharistia i sviatosť kňazstva. Hostina Pánovej lásky, ktorá je pre všetkých; tak, ako je tomu pri Obrade umývania nôh po reforme pápeža Františka.

Ak by sa však v budúcnosti aj stal obrad umývania nôh pevnou súčasťou liturgie Štvrtku Pánovej večere, čo sa môže stať, keďže, ako sme to uviedli v dejinnom prehľade, za posledných päťdesiat rokov získava stále väčšiu pozornosť, ktorá mu právom patrí, myslíme si, že by boli by potrebné ďalšie zmeny jeho štruktúry. Aby veriaci dokázali lepšie pochopiť, čo je jeho zmyslom. Domnievame sa, že vhodnou zmenou by mohlo byť predpísané kňazovo úvodné poučenie o jeho význame, ak by sa mu dostatočne nevenoval v homílii, v ktorej ho má objasniť. Mohlo by to byť podľa vzoru úvodu Nedele utrpenia Pána, úvodu do slávania Obradu svetla Veľkonočnej vigílie alebo úvodu jej iných častí.

3.1.1 Poklona krížu a sväté prijímanie

Ako sme naznačili, v rozboře tejto časti ide o dve síce vnútorne veľmi spojené veci, no zároveň v tento deň o protichodné, ako je tomu už približne od siedmeho storočia. Na prvý pohľad sa môže zdať až absurdné, prečo sa vôbec zaoberať otázkou, či sa má obrad prijímania vôbec nachádzať v liturgii Piatku utrpenia Pána alebo nie. Ved' predsa Cirkev žije práve z Eucharistie, ktorá ju zároveň tvorí. Rovnako ani v minulosti sa tejto téme nevenovala príliš veľká pozornosť. No je potrebné uvedomiť si, že v tomto prípade nejde o žiadne popretie významu Eucharistie alebo jej hodnoty, ale ide o čo najvýstižnejšie priblíženie Ježišovho vykupiteľského diela. A tak, ako má každý deň Veľkonočného trojdnia svoju charakteristiku, opisuje určité tajomstvo, ktorým nás Ježiš vykúpil z otroctva hriechu, tak je tomu i pri obradoch Piatku utrpenia Pána.

V dobe, keď sa ešte Veľká noc slávila ako jedno slávenie, bola jednota Ježišovho vykupiteľského diela jasná. V snahe lepšie pochopiť jednotlivé tajomstvá došlo k ich rozdeleniu do viacerých dní, čím sa začali prvé problémy. Avšak najmä od pútničky Egérie vieme, že i toto rozdelenie do viacerých dní bolo stále vnímané ako jedno slávenie. Tak by tomu malo byť i dnes. Preto pokiaľ sa zamýšľame nad obradom prijímania, ktorý nasleduje hneď po obrade poklony krížu, ktorý tvorí spoločne s bohoslužbou slova najhlavnejšiu časť

---

²⁰¹ Rímsky misál obnovený podľa rozhodnutia Druhého vatikánskeho koncilu, uvedený do platnosti pápežom Pavlom VI., schválený pápežom Jánom Pavlom II., s. 280-281.

liturgie tohto dňa, je takmer nepredstaviteľné, aby sa uskutočňoval v období, keď dochádza k rozdeleniu slávenia Veľkej noci do viacerých dní. V tom prípade by išlo o obrad prijímania, ktorý sa uskutočňuje počas jedného slávenia viackrát. Eucharistia a obrad prijímania dnes tvoria jednu z hlavných častí vstupu do slávenia Veľkej noci, ktorou je Omša na pamiatku Pánovej večere. Rovnako však tvorí i slávnostné vyvrcholenie celého slávenia Veľkej noci v podobe stretnutia so zmŕtvychvstalým Ježišom pri eucharistickom slávení tak, ako tomu bolo i v minulosti.

Téma Eucharistie počas Veľkonočného trojdnia je však veľkou a rozsiahlou témou. Pretože okrem Piatku utrpenia Pána sa otázka jej vyzdvihnutia do pozornosti objavuje i počas nasledujúceho dňa Svätej soboty, ktorej sme sa venovali v inej časti našej práce. Avšak, je zreteľné, že uchopenie Eucharistie už počas Piatku utrpenia Pána tvorí základ pre jej pochopenie počas Svätej soboty, keďže tieto prvé dva dni Veľkonočného trojdnia spolu veľmi súvisia, najmä čo sa týka ich rozjímavej povahy.

Ako sme už teda naznačili, ak by sme chceli vyriešiť otázku súvislosti Ježišovho utrpenia, pochovania a Eucharistie, je potrebné sa pozrieť na tieto tajomstvá a ich prítomnosť v celku Veľkonočného trojdnia. A v tomto prípade nachádzame celkom jasné rozdelenie jednotlivých tajomstiev. Štvrtok Pánovej večere sa venuje Eucharistii, Piatok utrpenia Pána jeho umučeniu a smrti, Svätá sobota jeho zostúpeniu k zosnulým po jeho pochovaní do hrobu a Nedeľa zmŕtvychvstania Pána jeho slávnemu vzkrieseniu. Preto pokiaľ dochádza k duplikovaniu tematiky, v tomto prípade Eucharistie, je potrebné sa zamyslieť i nad otázkou, či je dostatočne zviditeľnená tam, kde je to potrebné, teda počas Štvrtku Pánovej večere či následne počas Veľkonočnej nedele, slávenej už počas vigílie.

Preto si myslíme, že jedným z dôležitých podnetov pre prax ohľadom témy Eucharistie, či už počas Piatku utrpenia Pána alebo Svätej soboty, je jej väčšie zviditeľnenie práve tam, kde tvorí hlavnú tematiku. Možno by stálo za zváženie zamyslieť sa nad charakterom liturgického slávenia Štvrtku Pánovej večere. Či by nebolo lepšie, ak by slávnostný ráz na základe slávenia jedného z najväčších tajomstiev a pokladov Ježiša Krista, pretrvával počas celého slávenia. Ide o normu 50 *Paschalis Sollemnitatis*, ktorá hovorí o tom, že po oslavnej piesni Sláva Bohu na výsostiach, sa odmlčia zvony, a hudobné nástroje vrátane orgánu je možné používať iba na udržanie spevu.²⁰² Myslíme si, že ak by k tomuto

---

²⁰² Porov. CONGREGATIO PRO CULTU DIVINO, NOTITIAE, Litterae Circulares de festis Paschalibus praeparandis et celebrandis Paschalis Sollemnitatis, č. 50.

odmlčaniu došlo až na záver slávenia, omša by mala slávnostnejší charakter. Zároveň sa domnievame sa, že Eucharistiu by následne nebolo potrebné počas nasledujúcich dní tak veľmi vyzdvihovať, ak by bola čo najslávnostnejšie vyzdvihnutá a oslávená počas tohto dňa.

Pokiaľ by potom došlo k vynechaniu obradu prijímania počas slávenia Piatku utrpenia Pána, ako je tomu v liturgii ambroziánskej či mozarabskej, vznikol by priestor pre väčšie zviditeľnenie tajomstva tohto dňa. A tým pádom by bolo možné sa vrátiť v aktualizovanej štruktúre tak, ako ju ponúka Egéria, kde je centrom celého slávenia bohoslužba slova a Obrad poklony krížu.

Zároveň súhlasíme s návrhom reformy, ktorú vo svojej štúdií *Obřad přijímání v liturgii Velkého pátku: historie, současnost, výhledy* ponúkol profesor František Kunetka. Podľa jeho názoru by bolo vhodné, ak by sa obrad prijímania nekonal, usporiadať liturgiu podľa vzoru Omše na pamiatku Pánovej večere. Kde po bohoslužbe slova nasleduje rituálny prvok vyjadrenia prečítaného evanjelia. V tomto prípade by po bohoslužbe slova nasledoval Obrad poklony krížu, ktorý by bol rovnako odpoveďou na práve prečítané evanjelium. Celú liturgiu by následne zakončila modlitba veriacich a záverečná modlitba nad ľudom s požehnaním. Podľa autora by takáto štruktúra mala priaznivý vplyv i z psychologického hľadiska, keď by dlhý blok skladajúci sa z bohoslužby slova, homílie a modlitby veriacich rozdelil procesiový prvok, v podobe prinesenia kríža k jeho ucteniu.²⁰³

Táto navrhnutá štruktúra sa nám javí ako veľmi vhodná. Ak by bola aplikovaná, tak si myslíme, že by bol lepšie vystihnutý zmysel tohto dňa a odstránením obradu prijímania by vznikol priestor pre jednotlivé uctenie kríža veriacimi už počas obradov, ktoré by mohlo spočívať napríklad v poklone krížu v dvojiciach. Následná modlitba veriacich pred vystaveným krížom by rovnako krásne vystihovala jednotu Cirkvi, ktorá sa zhromažďuje pod krížom, kde sa zrodila.

3.2 Pánov hrob

Keďže sme sa chceli venovať jednému symbolu z každého dňa Veľkonočného trojdnia, bolo potrebné si vybrať i jeden zo Svätej soboty. A tým najkrajším a najlepším symbolom tohto dňa je práve Pánov hrob. Ako sme uvideli, tradícia vytvárania imitácie Pánovho hrobu pochádza najmä zo stredoveku, keď ľudia nemali možnosť navštíviť Ježišov hrob v Jeruzaleme, a preto si ho chceli vytvoriť na mieste, kde žili. Z toho dôvodu sa počas

---

²⁰³ Porov. KUNETKA, *Obřad přijímání v liturgii Velkého pátku: historie, současnost, výhledy*, s. 87.

Veľkonočného trojdňa začali v kostoloch vytvárať akési imitácie Pánovho hrobu, do ktorého sa po obradoch Piatku utrpenia Pána vkladal kríž.

Môžeme vidieť, že táto tradícia má veľmi dobrý základ. Vyšla najmä z túžby veriacich po znázornení Ježišovho hrobu, pri ktorom by sa mohli lepšie vhlbiť do tajomstva veľkonočných sviatkov.

Rovnako bezproblémové sa nám javí i prvotné vkladanie Eucharistie do Pánovho hrobu v uzavretej nádobe, o ktorom sa hovorí v životopise svätého Udalrika. Problematickým sa však stalo vystavovanie Eucharistie v monštrancii, ktoré sa síce objavilo už v trinástom storočí, no ako sme to uviedli, najväčší rozmach zažilo v šestnástom storočí v čase protireformácie. Pretože, ako sme to už uviedli, spojenie Svätej soboty a Eucharistie je v rozpore.

Problematickým sa nám však javí i zvyk, keď sa v Pánovom hrobe nachádza Eucharistia vystavená v monštrancii, kríž a socha ležiaceho Ježiša v hrobe. S tematikou Svätej soboty však súvisí jedine socha ležiaceho Ježiša v hrobe a z istej časti i kríž. Pretože norma číslo 74 *Paschalis Sollemnitatis* hovorí o tom, že môžu byť v kostole vyložené obrazy Krista, ktoré objasňujú tajomstvo Svätej soboty. Medzi ne zaraduje práve obraz Ježiša ležiaceho v hrobe alebo obraz Ukrižovaného.²⁰⁴ Avšak je potrebné, aby tieto znázornenia objasňovali tajomstvo Svätej soboty. Preto je problematické vystavenie Eucharistie v Pánovom hrobe. Pretože človek pri pohľade na Eucharistiú si ju zrejme nespája s Ježišovým zostúpením k zosnulým, pretože toto spojenie je takmer nemožné.

Avšak aj keď sa na základe predloženého môže javiť, že najlepším možným riešením by bolo nevystavovanie Eucharistie k adorácii v Pánovom hrobe, nemusí to tak byť. Domnievame sa, že práve adorácia Eucharistie sa v našich krajoch stala tým najhlavnejším motívom príchodu veriacich k Pánovmu hrobu, s ktorým je automaticky spojená. Teda zrušenie adorácie by mohlo spôsobiť znížený záujem o zotrvanie v modlitbe a meditácii pri „iba“ vystavenom Ježišovom obraze. Aj keď je umiestnenie Eucharistie v Pánovom hrobe veľmi rozporuplné, myslíme si, že nie je zlé, ale naopak má svoj význam.

Avšak je potrebné nezostať iba pri adorácii pri Pánovom hrobe počas celého dňa Svätej soboty. Pretože ako hovorí norma číslo 73 *Paschalis Sollemnitatis* počas tohto dňa sa veľmi odporúča, aby sa konala za účasti ľudu spoločná modlitba ranných chvál,

---

²⁰⁴ Porov. CONGREGATIO PRO CULTU DIVINO, NOTITIAE, Litterae Circulares de festis Paschalibus praeparandis et celebrandis Paschalis Sollemnitatis, č. 74.

či posvätného čítania, ktoré nádherným spôsobom v druhom čítaní opisuje tajomstvo dnešného dňa.²⁰⁵ Ďalšou možnosťou, ktorú daná norma predkladá, je bohoslužba slova alebo pobožnosť zodpovedajúca tajomstvu tohto dňa. Možnosti modlitby a meditácie v tento deň sú rôzne a v žiadnom prípade ich netreba zatláčať do úzadia. Pretože tento deň nie je v žiadnom prípade striktno dňom aliturgickým, ako sa niekedy označuje. Aliturgickým je iba v istom slova zmysle, keď sa neslávia určité liturgické typy. Avšak Cirkev nemôže byť bez bohoslužby ani jeden deň v roku. Ježišovo veľkonočné tajomstvo, ktoré je anamneticky sprítomňované v každej liturgii, musí byť slávené i počas Svätej soboty, avšak iným, nesakramentálnym spôsobom bohoslužby.²⁰⁶

Takouto liturgiou, okrem iných, môže byť napríklad Cesta Sedembolestnej Panny Márie. Uvádzame ju z toho dôvodu, že obraz Bolestnej Panny Márie sa spomína i v uvedenej norme *Paschalis Sollemnitatis*, v bode 74. Cieľom tejto pobožnosti, ktorá je vytvorená na základe modelu krížovej cesty, akurát, že má sedem zastavení, je užšie spojenie s Ježišom. Pretože je to práve Bolestná Panna, ktorá je úzko spojená s Ježišom v jeho utrpení. Počnúc Simeonovým proctvom až po moment, keď prenecháva Ježišovo telo hrobu v nádeji v jeho zmŕtvychvstanie.²⁰⁷

Myslíme si, že pri Pánovom hrobe, tak, ako ho v súčasnosti poznáme, aj keď nie je liturgicky správny, nie sú potrebné žiadne radikálne úpravy jeho zloženia. Skôr je potrebné veriacich poučiť o jeho význame tak, ako o význame Svätej soboty. A to je možné už cez uvedené spoločné slávenie rôznych foriem liturgie.

3.3 Obrad svetla

Obrad svetla, tvorí popri bohoslužbe slova, liturgii krstu a slávení Eucharistie jednu zo štyroch častí Veľkonočnej vigílie. Avšak, ako sme to už uviedli, je to obrad, ktorého symbolika je veľmi veľká a vytvára základ, ktorý, ak je dostatočne vysvetlený a pochopený, napomáha pochopeniu liturgie celej vigílie.

---

²⁰⁵ Porov. CONGREGATIO PRO CULTU DIVINO, NOTITIAE, Litterae Circulares de festis Paschalibus praeparandis et celebrandis Paschalis Sollemnitatis, č. 73.

²⁰⁶ Porov. KUNETKA, Bílá sobota – druhý den Velikonočního třídení, s. 10.

²⁰⁷ Porov. DUBINA, J. Zotrvajme v modlitbe pred Pánovým hrobom. In: *Katolícke noviny* [online] [cit. 04.04.2023]. Dostupné na internete: <https://www.katolickenoviny.sk/tema/category/tema/article/zotrvejme-v-modlitbe-pred-panovym-hrobom.xhtml>

Nemecký autor Klemens Richter sa vo svojej knihe *Was die Sakramentale Zeichen bedeuten*²⁰⁸ zamýšľa nad tým, či by nebolo lepšie začínať vigíliu bohoslužbou slova. Pretože podľa jeho názoru, často zostáva Obrad svetla liturgiou kléru a asistencie, pretože veriaci už sú zhromaždení v kostole. Druhým argumentom, ktorý podáva pre túto zmenu, je komplikovaný príchod do neosvetleného chrámu potom, ako sa všetci zhromaždia okolo ohňa. Ak by sa však podľa neho začínalo bohoslužbou slova, stále by mohlo byť v chráme len toľko svetla, aby bol lektor schopný čítať čítania. Obrad svetla by sa mal konať po prečítaní evanjelia o Ježišovom zmŕtvychvstaní, v ktorom sa naplnilo Božie konanie od počiatku sveta. A radosť z tejto udalosti by sa rozvinula v slávnosti veľkonočnej sviece, ktorá by sa prinesla spolu s krížom z obradov Piatku utrpenia Pána pred oltár ako symbolické vyjadrenie jednoty celého tajomstva smrti a zmŕtvychvstania. Počas čítania evanjelia by sa veľkonočná svieca zapálila a po jeho prečítaní by sa od nej v procesii za spevu trojitého *Svetlo Kristovo* zapálili sviece všetkých veriacich. Následne by zaznel Veľkonočný chválospev, Exultet a po ňom liturgia krstu.²⁰⁹

Tento model veľkonočnej vigílie by v určitom zmysle dával význam a bol by praktický. Autor sa odvoláva na fakt, že by zreteľnejšie vynikol zmysel tejto vigílie, nočného bdenia na ceste prechodu z tmy do svetla, pričom by nechýbal žiaden podstatný prvok vigílie a vyriešili by sa mnohé problémy. Napríklad zhasnutie sviec pri bohoslužbe slova a ich následné zapálenie počas liturgie krstu.

Avšak je potrebné sa na túto navrhovanú reformu pozrieť ako celok, čo by spôsobila. Aj keď autor uvádza, že by Obrad svetla bol stále súčasťou Veľkonočnej vigílie, nie je to úplne pravda. Pretože sa nám javí, že autor zostal iba pri veľkonočnej svieci, ktorá tvorí zástancu celého Obradu svetla. Ale to nie je pravda. Pretože keď sa obrad skutočne začína tak ako sa má, teda za tmy, už bez toho, aby kňaz čokoľvek povedal, plápolajúci oheň vytvára veľkú symboliku, keď ako Ježiš prežaruje nočnú temnotu.

Preto podľa nášho názoru by sa naša pozornosť mala upriamiť predovšetkým na túto skutočnosť, teda dosiahnuť, aby sa Veľkonočná vigília začínala už naozaj v takom čase, kedy sa má. A to je jednoznačne po začatí noci, ako sme na to už poukázali. V tomto smere stojí za zmienenie dôvod, kvôli ktorému došlo prvýkrát k posunu slávenia Veľkonočnej

---

²⁰⁸ Porov. Průběh slavnosti jako znamení: Stavba velikonoční vigilie | Getsemany. In: *getsemany.cz* [online] [cit. 01.04.2023]. Dostupné na internete: <http://www.getsemany.cz/node/380>

²⁰⁹ Porov. Tamže

vigílie na skoršiu hodinu a i dôvody, prečo sa dnes vigília opäť posúva na čas, keď ešte nie je po západe slnka.

Z dejín sa dozvedáme, že postupné posúvanie slávenia Veľkonočnej vigílie sa začalo po tom, ako sa pridala druhá omša počas Veľkonočnej nedele. Ešte počas štvrtého storočia trvala Veľkonočná vigília pravdepodobne celú noc, a tak sa v nedeľu už nekonala žiadna ďalšia bohoslužba. Čoskoro sa však začali objavovať napomenutia, aby sa táto slávnosť neukončovala ešte pred polnocou. Ku koncu šiesteho storočia však je jasné, že sa Veľkonočná vigília končí napriek napomenutiam pred polnocou a na druhý deň sa koná ďalšia omša.²¹⁰ Toto postupné posúvanie však nakoniec vyústilo už spomínaným postupným posunom Veľkonočnej vigílie na Svätú sobotu ráno, ku ktorému došlo už v šestnástom storočí.

V súčasnosti sa stáva, že kňazi nedodržiavajú normy, ktoré určujú začiatok slávenia Veľkonočnej vigílie a posúvajú jej začiatok na čas, keď je ešte jasno, v niektorých prípadoch dokonca ešte svieti slnko. Tým pádom to, čo je najnákladnejšie, a to je nočné slávenie vigílie, je takmer úplne odstránené. Ako sme na to už poukázali, nedodržanie nočného slávenia má veľké dôsledky. Hneď prvá časť, ktorej sme venovali pozornosť, teda Obrad svetla, tým pádom takmer úplne stráca svoj zmysel. Nakoľko je to obrad, ktorý má azda najväčšiu symboliku z celého slávenia. No táto symbolika sa zakladá na ohni, ktorý symbolizuje Ježiša ako svetlo sveta. A svetlo či už ohňa, veľkonočnej sviece, alebo svetlo sviec zapálených od nej, má svoj význam jedine vtedy, ak je vidieť, že svieti. Prežarovať deň zapáleným svetlom nemá význam. Rovnako to je aj pri Obrade svetla, ktorý má svoj význam jedine vtedy, keď prežaruje noc.

Preto, ak sa stane, že samotní veriaci nechápu zmyslu a symbolom Veľkonočnej vigílie, je to v tomto kontexte takmer zdevastovaním Obradu svetla. Potom je logické, že veriaci si sami žiadajú čo najskoršie slávenie Veľkonočnej vigílie, pretože nerozumejú jej symbolike.

Domnievame sa, že jedným z ovplyvňujúcich faktorov, ktoré v súčasnosti rovnako vplývajú na nedodržiavanie času slávenia je tak ako v minulosti nedeľná liturgia, ktorá sa v mnohých kostoloch začína už skoro ráno. Potom môže nastávať nevôľa nielen zo strany

---

²¹⁰ Porov. ADAM et al., Liturgický rok, s. 80.

veriacich, ale i samotného kňaza, ktorý nechce bdiť, keďže skoro ráno má ďalšiu svätú omšu.

Aj keď by sa na základe predložených informácií mohol javiť ako najjednoduchší záver odstránenie svätej omše v Nedeľu zmŕtvychvstania Pána, nepovažujeme to momentálne za najlepšie riešenie. Skôr si myslíme, že jedným z možných riešení by bolo zredukovať počet svätých omší v tento deň. Ved' predsa i obrady počas Veľkonočného trojdňa sa slávia vo všetkých kostoloch len raz.

ZÁVER

V našej práci sme sa pokúsili slovami pápeža Františka, ktoré napísal v úvode dokumentu *Desiderio Desideravi*, ponúknuť niekoľko úvah o vybraných liturgických symboloch Veľkonočného trojdnia, uvedomujúc si, že téma, ktorej sme sa venovali, by si zaslúžila preskúmanie vo všetkých aspektoch a v oveľa väčšej hĺbke, ako sme ju spracovali.²¹¹

Cieľ, ktorý sme si na začiatku našej práce stanovili, sme však splnili. K jeho dosiahnutiu, navrhnutiu podnetov pre súčasnú prax, bolo potrebné v plnej miere využiť poznatky z prvých dvoch kapitol.

V prvej kapitole sme sa venovali historickému pozadiu Paschy, významu, aký dostala v židovskom národe, rovnako ako i dôležitej téme Ježišovej Paschy, ktorú slávil pred svojím umučením. V tejto kapitole sme sa venovali aj dejinám slávenia Veľkej noci, avšak iba v takej miere, v akej to bolo potrebné v našej práci. Pretože samotné dejiny slávenia Veľkej noci sú veľmi rozsiahle a k ich podrobnej analýze by strany tejto práce ani náhodou nestačili. Taktiež sme poukázali na význam Veľkonočného trojdnia v súčasnej dobe vo všeobecnosti.

Po načrtnutí tohto nevyhnutného dejinného kontextu, ktorý je dôležitý pre pochopenie kresťanskej Veľkej noci ako i mnohých symbolov liturgického slávenia, sme sa v druhej kapitole zamerali na štyri vybrané symboly z Veľkonočného trojdnia. Pri každom symbole sme najskôr uviedli jeho stručné dejiny a jeho teologický význam, bez ktorého by nebolo možné začať tretiu kapitolu a správne navrhnúť podnety pre súčasnú prax. Napokon sme poukázali i na niektoré problémy, ktoré v súčasnosti daný symbol sprevádzajú.

V tretej kapitole sme použili všetky nadobudnuté poznatky z oboch predchádzajúcich kapitol a pokúsili sme sa navrhnúť riešenie pre daný symbol. Pri návrhu sme vychádzali najmä z teologického významu symbolu, následne sme analyzovali jeho dejinný vývoj a v neposlednom rade sme brali do úvahy jeho prítomnosť alebo význam už v židovskom slávení. Výsledkom sú podnety pre súčasnú prax, ktoré tak v plnej miere reflektujú aktuálnu situáciu v liturgickom slávení. Tieto podnety pre súčasnú prax boli navrhnuté najmä podľa slov konštitúcie Druhého vatikánskeho koncilu *Sacrosanctum concilium*, ktorý si stanovil, aby všetky obrady boli tam, kde je to potrebné, obozretne

---

²¹¹ Porov PÁPEŽ FRANTIŠEK. *Lettera Apostolica Desiderio Desideravi*, č. 1.

a znova preskúmané vo svojej celistvosti a v duchu zdravej tradície naplnené novou silou vzhľadom na dnešné okolnosti a potreby.²¹²

Za najväčší problém v súčasnosti vzhľadom k všetkým symbolom považujeme nepresný a neautentický preklad inštrukcie *Paschalis Sollemnitatis*, v ktorej, ako sme to uviedli v práci, na jednom mieste, chýba i podstatná veta. Avšak tieto nedostatky prekladu, ktorý by bolo potrebné po tridsiatich rokoch aktualizovať, sa vyskytujú i v najnovšom vydaní slovenského prekladu Rímskeho misála, ktorý bol vydaný pred dvoma rokmi. Za veľké nedostatky považujeme preklady, ktoré v podstatných veciach nie sú verné originálu. Podnety pre súčasnú prax, ktoré boli primárnym cieľom našej práce, budú pre mnohých inšpiratívne a v budúcnosti po ich opakovanom zhodnotení aj aplikované spôsobom, ktorým sme pristúpili k danej téme.

---

²¹² DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL, konštitúcia o posvätnnej liturgii *Sacrosanctum concilium*, č. 4.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

ADAM, Adolf. *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Vyd. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2001. ISBN 978-80-7021-420-6.

ADAM, Adolf et al. *Liturgický rok: historický vývoj a současná praxe*. Vyd. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1998. ISBN 978-80-7021-269-1.

AUGE, Matías. *Liturgia: dejiny, slávenie, teológia, spiritualita*. 1. vyd. vyd. Praha: Paulínky, 2011. ISBN 978-80-7450-014-5.

VON BALTHASAR, Hans Urs. *Teológia troch dní*. Trnava: Dobrá kniha, 2009. ISBN 978-80-7141-640-1.

BERGAMINI, Augusto. *L' anno liturgico: cristo festa della Chiesa ; storia, celebrazione, teologia, spiritualità, pastorale*. 5. ed. ed. Cinisello Balsamo (Milano): San Paolo, 2002. ISBN 978-88-215-4790-4.

BERGER, Rupert, KONZAL, Václav. *Liturgický slovník*. Vyd. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-965-2.

CLERICI, Agostino. *Incontrare il Risorto: riflessioni per il Triduo pasquale*. Milano: Paoline, 2010. ISBN 978-88-315-3712-4.

CONGREGATIO PRO CULTU DIVINO, NOTITIAE. *Litterae Circulares de festis Paschalibus praeparandis et celebrandis Paschalis Sollemnitatis*. . 1988, roč. 24, č. 2

ČERVENĚ, Anton. *Liturgický rok - cesta k svätosti: v Saleziánskej formácii mládeže*. Vydanie prvé. vyd. Badín: Kňazský Seminár Sv. Františka Xaverského Banská Bystrica, 2003. ISBN 978-80-88937-14-2.

DELLA TORRE, Luigi. *Liturgia del triduo pasquale: messale, lezionario, liturgia dell ore*. Brescia: Queriniana, 1992. Guide per la prassi ecclesiale 11. ISBN 978-88-399-1851-2.

DI SANTE, Carmine. *Židovská modlitba: k počátkům křesťanské liturgie. PREL. Daniel Korte*. Druhé, opravené vydání. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2018. ISBN 978-80-7298-245-5.

DRUHÝ Vatikánský koncil. *konštitúcia o posvätej liturgii Sacrosanctum concilium*. [s.l.]: Acta Apostolicae Sedis, 1964. 2.

- DUBINA, Ján. Dp. Ján Dubina o histórii a súčasnosti Božieho hrobu. In: *tkkbs.sk* [online] [cit. 16.03.2023]. Dostupné na internete:
<https://www.tkkbs.sk/view.php?cislocclanku=20130330003>
- DUBINA, Ján. Zotrvajme v modlitbe pred Pánovým hrobom. In: *Katolícke noviny* [online] [cit. 04.04.2023]. Dostupné na internete:
<https://www.katolickenoviny.sk/tema/category/tema/article/zotrvejme-v-modlitbe-pred-panovym-hrobom.xhtml>
- EGÉRIA. *Púť do Svätej zeme: Itinerarium Egeriae*. Bratislava: Vydala Dobrá kniha, 2006. ISBN 978-80-7141-539-8.
- FILIPEK, Andrej. *Cez symbolickú reč liturgických znakov bližšie ku Kristovi*. Prvé vydanie. vyd. Trnava: Dobrá kniha, 2001. ISBN 978-80-7141-352-3.
- HEINZ-MOHR, Gerd, URBÁNKOVÁ, Eva. *Lexikon symbolů: obrazy a znaky křesťanského umění*. Vyd. 1. vyd. Prague: Volvox Globator, 1999. ISBN 978-80-7207-300-9.
- JUDÁK, Viliam. *Na Petrovom stolci I.*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2010. ISBN 978-80-7162-834-7.
- KONGREGÁCIA PRE BOŽÍ KULT A DISCIPLÍNU SVIATOSTÍ. *Direktórium o ľudovej zbožnosti a liturgii Zásady a usmernenia*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha - Vojtech, spol. s. r. o., 2005. ISBN 80-7162-547-7.
- KOPEČEK, Pavel. *Fundamentální liturgika: křesťanské slavení: teologie, historie a pastore*. 1. vydání. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2020. ISBN 978-80-244-5906-6.
- KUNETKA, František. Bílá sobota – druhý den Velikonočního třídění. In: *Studia Theologica*. 2007, roč. 1, č. 9. ISSN 1212-8570.
- KUNETKA, František. Obřad přijímání v liturgii Velkého pátku: historie, současnost, výhledy. In: *Studia Theologica*. 2017, roč. 1, č. 17. ISSN 1212-8570.
- KUNETKA, František. Obřad umývání nohou v liturgii Zeleného čtvrtku: anamnesis nebo mimésis? In: *Studia Theologica*. 2018, roč. 2, č. 20. ISSN 1212-8570.
- LE GALL, Robert. *Katolícke Symboly*. Varín: Kňazský seminár sv. Gorazda v Nitre, 2012. ISBN 978-80-89481-18-7.

LÉON-DUFOUR, Xavier. *Slovník biblickej teológie*. Trnava: Dobrá kniha, 2003. ISBN 80-7141-414-X.

MELITON, RECINOVÁ, Monika. *O Pasše = (Peri Pascha)*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010. ISBN 978-80-87378-56-4.

PÁPEŽ FRANTIŠEK. *Lettera Apostolica Desiderio Desideravi*

PÁPEŽ FRANTIŠEK. Lettera del Santo Padre al Prefetto della Congregazione per il Culto Divino e la Disciplina dei Sacramenti sul Rito della “Lavanda dei Piedi” nella Liturgia della Messa in Cœna Domini. In: *vatican.va* [online] [cit. 14.03.2023]. Dostupné na internete: <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2016/01/21/0041/00085.html>

PÁPEŽ FRANTIŠEK. Mass of the Lord’s Supper (24 March 2016) | Francis. In: *vatican.va* [online] [cit. 14.03.2023]. Dostupné na internete: https://www.vatican.va/content/francesco/en/homilies/2016/documents/papa-francesco_20160324_omelia-coena-domini.html

PÁPEŽ FRANTIŠEK. Mass of the Lord’s Supper Homily of pope Francis. In: *vatican.va* [online] [cit. 14.03.2023]. Dostupné na internete: https://www.vatican.va/content/francesco/en/homilies/2013/documents/papa-francesco_20130328_coena-domini.html

RÁBARA, Pavol. Božie hroby v našich kostoloch / Z pohľadu liturgie sporná tradícia je pre duchovný život osožná. In: *svetkrestanstva.postoj.sk* [online] [cit. 15.03.2023]. Dostupné na internete: <https://svetkrestanstva.postoj.sk/103769/z-pohladu-liturgie-sporna-tradicia-je-pre-duchovny-zivot-osozna>

RATZINGER, Jozef. *Ježiš Nazaretský II. diel, Od vstupu do Jeruzalema po zmŕtvychvstanie*. 1.vyd. vyd. Trnava: Dobrá kniha, 2011. ISBN 978-80-7141-721-7.

RENIER, Louis-Michel. *Exultet: enciclopedia práctica de la liturgia*. Brescia: Queriniana, 2022. ISBN 978-88-399-0120-0.

ROCHE, Arthur. Commentaria Il significato della lavanda dei piedi Vi ho dato l’empio. In: *Congregatio pro cultu Divino, Notitiae*. 2016, č. 52

SCHATZ, Klaus, KOLMAČKA, Pavel. *Dějiny papežského primátu*. 1. vyd. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2002. ISBN 978-80-85959-99-4.

TAFT, Robert F. *Život z liturgie*. Olomouc: Refugium, 2008. ISBN 978-80-86715-95-7.

TICHÝ, Radek. *Exsultet*. Praha: Krystal OP, 2018. ISBN 978-80-7575-031-0.

15_Velikonocni_svatky. In: *liturgie.cz* [online]. Dostupné na internete: <https://www.liturgie.cz/shared/clanky/102/2001-CCDDS-Velikonocni-svatky-CZ.pdf>

Handbook for liturgical studies. 5: Liturgical time and space. Collegeville, Minn: Liturgical Press, 2000. ISBN 978-0-8146-6165-9.

Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Œcumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli Pp. VI promulgatum.. [s.l.]: Città del Vaticano: Typis Vaticanis, 2002. Editio typica tertia. ISBN 978-88-209-8120-4.

Ordo hebdomade sanctae instauratus. [s.l.]: Città del Vaticano: Typis Vaticanis, 1956. editio typica.

Průběh slavnosti jako znamení: Stavba velikonoční vigilie | Getsemany. In: *getsemany.cz* [online] [cit. 01.04.2023]. Dostupné na internete: <http://www.getsemany.cz/node/380>

Rímsky misál obnovený podľa rozhodnutia Druhého vatikánskeho koncilu, uvedený do platnosti pápežom Pavlom VI., schválený pápežom Jánom Pavlom II. Trnava: Spolok sv. Vojtecha. Vojtech spol. s. r. o., 2021. Tretie typické vydanie. ISBN 978-80-8161-503-0.

Súmraak. In: *Wikipédia* [online] [cit. 16.04.2023]. Dostupné na internete: <https://sk.wikipedia.org/w/index.php?title=S%C3%BAmraak&oldid=7281277>